

ANALIZA UN WOMEN U POGLEDU
KAPACITETA POLICIJSKOG I SEKTORA
BESPLATNE PRAVNE POMOĆI U BOSNI I
HERCEGOVINI ZA IMPLEMENTACIJU
KONVENCIJE VIJEĆA EVROPE O
SPREČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD
ŽENAMA I NASILJA U PORODICI

Izrada ove publikacije je podržana kroz projekat Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) „Standardi i angažman za sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“ kojeg je finansijski podržala Švedska razvojna agencija (Sida).

Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje autora, te nužno ne predstavljaju stavove UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge UN agencije.

© 2019 UN Women. Sva prava pridržana.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.54/.55:351.74(497.6)
351.74:343.54/.55(497.6)
347.921.8:342.7(497.6)

MIFTARI, Edita

Analiza UN Women u pogledu kapaciteta policijskog i sektora besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici / [Edita Miftari] ; [prevoditeljica Bojana Imamović]. - Sarajevo : UN Women kancelarija u BiH, 2019. - 42 str. : graf. prikazi ; 30 cm

Prijevod djela: UN Women analysis of the capacities for the implementation of preventing and combating domestic violence and violence against women in police and free legal aid sector in Bosnia and Herzegovina. -

Bibliografija: str. 32- 33 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8355-1-4

COBISS.BH-ID 27370246

ANALIZA UN WOMEN U POGLEDU
KAPACITETA POLICIJSKOG I SEKTORA
BESPLATNE PRAVNE POMOĆI U BOSNI
I HERCEGOVINI ZA IMPLEMENTACIJU
KONVENCIJE VIJEĆA EVROPE O
SPREČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD
ŽENAMA I NASILJA U PORODICI

Sarajevo, 2019.

UVODNA RIJEČ

Dobre prakse u odgovoru na nasilje u porodici: Komparativna studija daje pregled dostupnih, uporednih informacija iz četiri odabrane zemlje kako bi se prikazali različiti pristupi i modeli postupanja u slučaju nasilja u porodici. Na osnovu međunarodno priznatih inicijativa dobrih praksi, odabrane su dvije zemlje Evropske Unije (Austrija i Španija) i dvije zemlje Zapadnog Balkana (Albanija i Srbija).

Od ratifikacije Istanbulske konvencije, od 2013.godine pa do danas, Agencija za ravnopravnost spolova BiH MLJPI BiH i UN Women pružaju podršku nadležnim subjektima u osiguranju odgovora i pomoći žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

S obzirom da Agencija za ravnopravnost spolova BiH trenutno radi na izradi standarda za implementaciju Istanbulske konvencije, Komparativna studija predstavlja značajan resurs koji će pomoći da se identifikuju i operacionalizuju najbolje prakse za provođenje ove konvencije.

Rješavanje problema nasilja u porodici zahtijeva dugoročnu predanost, znatne ljudske i finansijske resurse, izgradnju kapaciteta i političku predanost vlasti kako bi se dostigli standardi Istanbulske konvencije, te osigurao djelotvoran odgovor na nasilje nad ženama. U tom kontekstu potrebno je iskoristiti dobre prakse drugih zemalja.

Različite opcije, ponuđene u ovoj studiji, pomoći će Agenciji za ravnopravnost spolova BiH u odabiru najboljeg pristupa u odgovoru na nasilje koji će biti prilagođen trenutnim potrebama i okolnostima Bosne i Hercegovine.

Samra Filipović-Hadžiabdić

Direktorica Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA	8
METODOLOGIJA	9
ULOGA POLICIJSKOG SEKTORA PREMA STANDARDIMA ISTANBULSKE KONVENCIJE	11
I POLICIJSKI SEKTOR	12
1.1. Obaveze države i dužna pažnja	12
1.2. Integrirane politike i prikupljanje podataka	12
1.3. Prevencija	14
1.4. Zaštita i podrška	15
1.5. Materijalno krivično pravo	16
1.6. Istraga, krivično gonjenje, proceduralno pravo i zaštitne mjere	18
PРАВNA POMOĆ PREMA STANDARDIMA ISTANBULSKE KONVENCIJE	20
II SEKTOR BESPLATNE PРАВNE POMOĆI	21
2.1. Obaveze države i dužna pažnja	22
2.2. Integrirane politike i prikupljanje podataka	22
2.3. Prevencija	24
2.4. Zaštita i podrška	25
III PREPORUKE	29
3.1. Specifične preporuke za Federaciju Bosne i Hercegovine	29
3.2. Specifične preporuke za Republiku Srpsku	30
Dodatak I - Spisak literature	32
Dodatak II - Smjernice za intervju	34
Dodatak III - Karte i dijagrami	41

SKRAĆENICE

ARS BiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
OCD	Organizacija(e) civilnog društva
EVAWG	Eliminacija nasilja nad ženama i djevojčicama
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RZN	Rodno zasnovano nasilje
GC	Gender centar (FBiH ili RS)
IK	Istanbulska konvencija – Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova (kantona ili entiteta u BiH)
PS	Policajska stanica
PU	Policajska uprava
RS	Republika Srpska
UNW	Kancelarija UN Women u Bosni i Hercegovini
VAWG/DV	Nasilje nad ženama i djevojčicama i nasilje u porodici

METODOLOGIJA

Cilj ove analize koju je proveo UN Women je da se pomogne u nastojanjima Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u postavljanju minimalnih standarda za pružanje usluga osobama koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, naročito nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini. Agencija za ravnopravnost spolova trenutno predvodi proces analize usklađenosti zakonodavstva, kapaciteta i praksi u pružanju usluga sa odredbama Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija). Analiza obuhvaća područja pravnog okvira, upravljanja podacima, socijalne zaštite, zdravstvenih i specijaliziranih usluga koje ženama pružaju NVO. Ovom analizom UN Women želi doprinijeti tom procesu i na sličan način obuhvatiti dva dodatna sektora – policiju i besplatnu pravnu pomoć. Na osnovu ovih dviju analiza u konačnici će biti predloženi minimalni standardi za pružanje usluga u svim sektorima. Oblik standarda još uvijek nije utvrđen, a Agencija za ravnopravnost spolova BiH će pokrenuti konkretne mjere i aktivnosti u skladu sa svojim nadležnostima i na osnovu rezultata pojedinačnih analiza.

Ova analiza ima dva glavna cilja: a) prikupljanje i analizu informacija o kapacitetima za provođenje Istanbulske konvencije u sektorima policije i besplatne pravne pomoći u Federaciji Bosne i Hercegovine i b) prikupljanje i analizu informacija o kapacitetima za provođenje Istanbulske konvencije u sektorima policije i besplatne pravne pomoći u Republici Srpskoj, pri čemu se nadovezuje na analizu kapaciteta za provođenje Istanbulske konvencije u ova dva sektora u RS koju je tokom 2017. godine proveo Gender centar Republike Srpske.

Metodologija primijenjena u ovoj analizi uključuje analizu dokumentacije i terenske posjete odabranim lokacijama. Analizom dokumentacije obuhvaćeni su relevantni zakoni i dokumenti politika u datoj oblasti, kao i postojeći analitički izvještaji i analize stanja na terenu u pogledu implementacije Istanbulske konvencije u BiH. Osnova za analizu u Republici Srpskoj bila je analiza kapaciteta za provođenje Istanbulske konvencije u dva fokusna sektora koju je provela Marija Babović ispred Gender centra RS tokom 2017. godine.

U dodatku I nalazi se lista analiziranih dokumenata, studija i izvještaja. Pored detaljne analize pravnog, operativnog i institucionalnog okvira, analiza je obuhvatila kapacitete nadležnih resornih institucija na nivou entiteta i kantona, te pružaoce usluga na lokalnom nivou, uključujući i relevantne NVO na četiri lokacije koje je odabrala konsultantica, a odobrili UN Women i Agencija za ravnopravnost spolova BiH i to: (1) Banja Luka, (2) Sarajevo, (3) Tuzla i (4) Travnik. Ove lokacije su odabrane kako bi se obuhvatila oba entiteta u BiH, premda je u Republici Srpskoj odabrana samo jedna lokacija (Banja Luka). Razlog za to je prethodno spomenuta već provedena analiza kapaciteta ova dva sektora za provođenje Istanbulske konvencije u RS (Babović, 2017.), zbog čega je konsultantica ponovno posjetila samo Banja Luku radi prikupljanja i analize novih informacija u pogledu nedavnih zakonodavnih izmjena u Republici Srpskoj, naročito izmjena i dopuna Krivičnog zakonika RS. Lokacije u Federaciji BiH odabrane su na osnovu konsultantici od ranije poznatih informacija koje se odnose na ostvareni napredak u kapacitetima za provođenje Istanbulske konvencije u sektorima besplatne pravne pomoći i policije. Konkretno, Tuzla je odabrana jer je Ministarstvo unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona prvo uspostavilo posebno odjeljenje za nasilje u porodici (Ministarstvo unutrašnjih poslova Unsko-sanskog kantona je drugo i do sada posljednje ministarstvo koje je osnovalo takvo odjeljenje prema tuzlanskom modelu), Sarajevo je odabrano jer su žrtve nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja i seksualnog nasilja u ratu priznate Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći KS bez obzira na njihov finansijski status, što nije slučaj sa ostalim kantonalnim zakonima o (besplatnoj) pravnoj pomoći, a Travnik je odabran jer je Srednjobosanski kanton trenutno jedini kanton u Federaciji BiH koji još uvijek nije donio Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći pa bi bilo značajno razmotriti kako žene koje su pretrpjele nasilje ostvaruju besplatnu pravnu pomoć u tom Kantonu i koja je uloga nevladinog sektora u popunjavanju praznine nastale zbog nepostojanja zakona.

Tokom provođenja ove analize, konsultantica je prikupljala informacije direktno od resornih institucija i pružalaca usluga na lokalnom nivou. Za te potrebe konsultantica je na svakoj

lokaciji provela jedan do dva dana, s obzirom na to da su predložene lokacije administrativni centri njihovih kantona odnosno entiteta. Detaljne informacije prikupljene su kroz polustrukturirane intervjue korištenjem otvorenih pitanja koja daju priliku za utvrđivanje novih načina sagledavanja i razumijevanja ove tematike. Svi intervjui provedeni su korištenjem smjernica za intervju sadržanih u dodatku II ovog dokumenta. Smjernice sadrže listu pitanja i tema uključenih u razgovore sa predstavnicima institucija i pružalaca usluga u sektorima policije i besplatne pravne pomoći na ciljnim lokacijama. Konsultantica je provela 12 intervjua i razgovarala sa ukupno 29 osoba. Iscrpna lista intervjuiranih osoba i pružalaca usluga nalazi se u dodatku III.

ULOGA POLICIJSKOG SEKTORA PREMA STANDARDIMA ISTANBULSKE KONVENCIJE

Cijeli niz članova Istanbulske konvencije uspostavlja standarde za postupanje policije u slučajevima nasilja nad ženama. Ovi standardi se razmatraju u svjetlu odredbi člana 5. Istanbulske konvencije koji se odnosi na obaveze države i dužnu pažnju u slučaju nasilja, kao i obaveza iz Poglavlja II kojim se uspostavlja standard integrirane politike i prikupljanja podataka, Poglavlja III koji propisuje standarde prevencije, Poglavlja IV kojim se propisuju standardi zaštite i podrške, Poglavlja V koji se odnosi na materijalno krivično pravo, i Poglavlja VI koje tretira pitanja istrage, krivičnog gonjenja, procesnog prava i zaštitnih mjera.

Država je dužna, između ostalog, uspostaviti mehanizme za prevenciju i borbu protiv različitih oblika nasilja nad ženama, a policijski sektor je važan dio tog odgovora. Policija ima ulogu u različitim aspektima ovog odgovora uključujući prevenciju, istragu, kažnjavanje i naknadu štete za svaki slučaj nasilja. Država je odgovorna za sve propuste u slučaju nasilja nad

ženama ukoliko ne djeluje sa dužnom pažnjom uključujući i slučaj koji bi inače bio isključiva odgovornost nedežavnog aktera. Odgovarajuća finansijska sredstva i kadrovi trebaju biti osigurani za adekvatno provođenje politika, mjera i programa za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. Potrebno je uspostaviti tijela za koordinaciju, provedbu, praćenje i evaluaciju politika i mjera za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama. Potrebno je osigurati sistemsko prikupljanje relevantnih podataka uz osiguranje njihove dostupnosti javnosti uz osiguranje prava na privatnost žrtava. Potrebno je uspostaviti i ojačati obuke stručnjaka o sprječavanju i otkrivanju različitih oblika nasilja nad ženama, ravnopravnosti muškaraca i žena, potrebama i pravima žrtava, sprečavanju sekundarne viktimizacije, koordiniranom odgovoru na nasilje itd. Policija mora biti uključena u procjenu i upravljanje rizicima, kao i izdavanje, provedbu i praćenje hitnih zaštitnih mjera, zabrane prilaska ili zaštite¹.

1 Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Council of Europe Treaty Series - No. 210) Eksplanatorni izvještaj Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici/Obrazloženje Konvencije

I POLICIJSKI SEKTOR

BiH ima složenu organizaciju policijskog sistema uslijed složenog ustavnog uređenja države. Policijske snage postoje na tri nivoa upravljanja sa ukupno 16 policijskih tijela. Policija je jedna od ključnih institucija za provođenje zakona o zaštiti od nasilja u porodici.² U Federaciji BiH za provođenje ovih zakona nadležno je 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova, dok je za provođenje zakona u Republici Srpskoj nadležno Ministarstvo unutrašnjih poslova RS. Premda je policijska struktura drugačije organizovana u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH, pri čemu je u RS policijska struktura centralizovana, a u FBiH decentralizovana, na lokalnom nivou organizacija im je vrlo slična. I MUP RS i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova u FBiH sastavljena su od policijskih uprava (PU) uspostavljenih na teritorijalnim i funkcionalnim principima, a svaka PU sastoji se od policijskih stanica na nivou opština. MUP Republike Srpske ima 10 policijskih uprava, dok broj policijskih uprava u kantonalnim MUP-ovima u Federaciji zavisi od veličine i broja stanovnika svakog kantona. Policijske stanice primaju prijave o nasilju, a predmete vode policijske stanice ili policijske uprave, zavisno od kvalifikacije djela i unutrašnje organizacije svakog MUP-a. Pojednostavljena šema policijskog sistema u BiH nalazi se u dodatku IV.

1.1 Obaveze države i dužna pažnja

U slučaju utvrđivanja krivične odgovornosti službenih lica koja postupaju u predmetima nasilja u porodici, Krivični zakon FBiH i novi Krivični zakonik RS propisuju krivična djela protiv službene dužnosti i protiv pravosuđa.³ Krivične postupke u tim slučajevima pokreće isključivo tužilac, a oštećeni mogu pokrenuti upravni postupak, odnosno podnijeti pritužbu instituciji čiji službenik je optužen za povredu službene dužnosti (Galić i Petrić, 2015.).

Za disciplinske postupke entitetski zakoni o policijskim službenicima predviđaju da krivična

odgovornost za krivično djelo ne isključuje disciplinsku odgovornost policijskih službenika.⁴ Za lakše povrede službene dužnosti zakon predviđa pismeno upozorenje i novčanu kaznu,⁵ a za teže povrede prestanak radnog odnosa i novčanu kaznu. Interni disciplinski postupci pokreću se na osnovu pritužbi građana ili po službenoj dužnosti na osnovu zahtjeva drugog službenika. Građani mogu podnijeti svoje pritužbe u bilo kojoj organizacionoj jedinici Ministarstva davanjem izjave na zapisnik, kao i u Jedinici za profesionalne standarde ili telefonom, emailom ili faksom (Babović, 2017).

1.2 Integrirane politike i prikupljanje podataka

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH propisuje da nadležne vlasti moraju poduzeti mjere za eliminaciju i sprečavanje nasilja po osnovu spola i osigurati zaštitu, pomoć i naknadu žrtvama.⁶ Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju obaveze svih subjekata zaštite za zaštitu od nasilja u porodici i navode policiju kao jednu od nadležnih institucija za provođenje entitetskog zakona.⁷ Oba zakona propisuju obavezu zajedničkog i koordiniranog rada subjekata na prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. Pravno obavezujući dokumenti u oblasti ravnopravnosti spolova i zaštite od nasilja u porodici definišu uloge i odgovornosti svih institucija i subjekata te pružaju pravni okvir za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja u porodici. (Galić i Petrić, 2015.).

U tom smislu uspostavljeni su različiti mehanizmi za saradnju i koordinaciju sektora zaduženih za postupanje u slučajevima nasilja u porodici premda ne za sve oblike nasilja nad ženama. Relevantne javne politike su Okvirna strategija BiH za implementaciju

2 Član 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, član 9. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS

3 Kompletna lista odredbi nalazi se u dodatku II.

4 Član 96. Zakona o policijskim službenicima RS, član 105. Zakona o policijskim službenicima FBiH.

5 Član 100. Zakona o policijskim službenicima RS, član 112. Zakona o policijskim službenicima FBiH.

6 Član 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

7 Član 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, član 9. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

Istanbulske konvencije (2015-2018.),⁸ Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019.) i Strategija za sprečavanje nasilja u porodici FBiH (2013-2017.) čija je rok za implementaciju produžen do 2021. godine. Sva tri dokumenta ističu policiju kao jednog od najvažnijih aktera u implementaciji i naglašavaju važnost saradnje i koordinacije svih relevantnih subjekata uključenih u rad na slučajevima nasilja u porodici. Na osnovu Strategije Republike Srpske, 2013. godine potpisan je Opšti protokol za postupanje u slučajevima nasilja u porodici u RS.⁹ Protokol u Federaciji BiH nikad nije potpisan, ali je 72% svih općina u FBiH potpisalo osam kantonalnih protokola o saradnji kantonalnih institucija u pružanju podrške žrtvama nasilja, dok su neke opštine izradile i potpisale vlastite lokalne protokole.¹⁰ Entitetska ministarstva unutrašnjih poslova su aktivno učestvovala u izradi svih gore navedenih dokumenata, zajedno sa drugim nadležnim ministarstvima i institucijama. Policijski službenici na svim odabranim lokacijama su upoznati sa ovim protokolima, smatraju ih korisnim i navode da uvijek postupaju u skladu s njima.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS propisuje da subjekti zaštite moraju voditi evidencije o poduzetim mjerama, prikupljati podatke i izvještavati Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS koje vodi evidenciju o nasilju u porodici.¹¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje da policijske uprave trebaju voditi evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici i o provedbi zaštitnih mjera. Pored toga ovaj zakon propisuje koje evidencije trebaju voditi sudovi i centri za socijalni rad i da svi subjekti zaštite moraju svoje evidencije

dostavljati Gender centru FBiH.¹² Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici usvojen je u Republici Srpskoj i sadrži sve relevantne informacije o slučajevima nasilja u porodici.¹³

Međutim, odgovarajući članovi entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici ne predviđaju prikupljanje podataka o drugim oblicima nasilja nad ženama, osim nasilja u porodici. MUP Republike Srpske prikuplja i obrađuje podatke o krivičnim djelima i prekršajima u vezi sa nasiljem na osnovu pola na nivou policijskih stanica i uprava i Uprave za analitiku, informatiku i komunikacije (Galić and Petrić, 2015). Entitetski zakoni o krivičnom postupku propisuju da policija prikuplja podatke o krivičnim djelima i evidentira ih u kaznenim evidencijama datog entiteta.¹⁴ Pored toga, Krivični zakonik RS predviđa poseban registar lica koja su pravosnažno osuđena za krivična djela učinjena na štetu polnog integriteta djeteta.¹⁵ Generalni problem kod kaznenih evidencija u entitetima je da se podaci prikupljaju prema važećim zakonskim definicijama krivičnih djela i prekršaja u entitetskim krivičnim zakonima i zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, što otežava prikupljanje podataka o drugim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama obuhvaćenim Konvencijom koji se ne mogu podvesti pod slučajeve nasilja u porodici.¹⁶ Osim krivičnih djela

8 Vlada RS ne priznaje i ne prihvata provođenje Okvirne strategije BiH za implementaciju Istanbulske konvencije (2015-2018.), u skladu sa Zaključkom Vlade RS br. 04/012-2-1674/15 od 3.8.2015.

9 Cilj je da se osigura efikasan i sveobuhvatan rad nadležnih ministarstava kako bi se pružila pomoć, podrška i zaštita žrtvama nasilja u porodici, ali i spriječilo i suzbilo nasilje u porodici.

10 Kantonalni protokoli propisuju načine na koje nadležne institucije, uključujući i policiju, kontaktiraju i obavještavaju jedna drugu o slučajevima nasilja, intervenišu u slučajevima nasilja, saraduju na pružanju podrške žrtvama nasilja, razmjenjuju informacije i mišljenja u postupku rehabilitacije žrtve i u postupku izvršenja zaštitne mjere, kao i u odnosu na zaštitu žrtava tokom trajanja zaštitne mjere. Ovi koraci i mjere detaljno su razrađeni u publikaciji Gender centra FBiH o postupanju u slučajevima nasilja u porodici objavljenoj 2017. godine.

11 Član 34. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

12 Član 40. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

13 U članu 7. Pravilnika o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici RS.

14 Član 95. Zakona o krivičnom postupku RS, također član 92. Krivičnog zakonika RS, član 198. Zakona o krivičnom postupku FBiH. Kaznena evidencija FBiH sadrži lične podatke počinitelaca, izrečene kazne, mjere sigurnosti, uvjetne osude, sudska upozorenja, naknadne izmjene, izvršene kazne i brisanje iz evidencije u skladu sa članom 1. Pravilnika o kaznenoj evidenciji FBiH. Pravilnik o kaznenoj evidenciji RS nije bio dostupan u vrijeme izrade ovog dokumenta.

15 Član 92. Krivičnog zakonika RS.

16 Prema Krivičnom zakonu FBiH, evidencije se vode za sljedeća kirivčna djela: ubistvo u različitim kvalifikacijama (članovi 166. do 168.), protupravni prekid trudnoće (član 171.), tjelesne ozljede (član 172. i 173.), ugrožavanje sigurnosti (član 183.), spolno nasilje uključujući silovanje (član 203. do 213.), nasilje u porodici (član 222.), dok je u Republici Srpskoj katalog krivičnih djela proširen 2017. godine usvajanjem novog Krivičnog zakonika RS: ubistvo u različitim kvalifikacijama (članovi 124. do 126. i 128.), protivpravni prekid trudnoće (član 130.), tjelesne povrede (član 131. i 132.), genitalno sakaćenje žena (član 133.), prinudna sterilizacija (član 134.), proganjanje (član 144.), ugrožavanje sigurnosti (član 150.), polno nasilje uključujući silovanje i polno uznemiravanje (član 165. do 171.), seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece (član 172. do 180.) i krivična dje-

protiv spolnog integriteta, slobode i morala, većina ovih djela nemaju rodnu odrednicu, a neka uključuju motiv i odnos između žrtve i počinioca, što značajno otežava sistematičnu analizu slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Sva istraživanja o uzrocima i posljedicama nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici, učestalosti i kaznenoj politici, kao i efikasnosti mjera za provođenje Konvencije provodi Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centri u dva entiteta i Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS.

Jedan od dobrih primjera prikupljanja podataka i analize trendova je MUP TK, odnosno njihovo Odjeljenje za seksualne delikte, maloljetničku delinkvenciju i nasilje u porodici. Ovo odjeljenje ne postupa po prva tri stava člana 222. Krivičnog zakona FBiH,¹⁷ jer ta djela spadaju u nadležnost policijskih stanica i uprava koje imaju policijske službenike zadužene za komunikaciju sa Odjeljenjem na nivou MUP-a. Službenici izrađuju mjesečne izvještaje o izrečenim mjerama zaštite i broju prijavljenih slučajeva nasilja u porodici i šalju ih Odjeljenju. Odjeljenje zatim prikuplja podatke iz svih policijskih stanica i uprava, analizira ih i prosljeđuje drugim nadležnim ustanovama i organizacijama. Na taj način prate trendove i postupaju u skladu s njima. Na primjer, uočen je veliki broj prijava nasilja u jednoj policijskoj stanici, ali nisu nikad izrečene mjere zaštite pa je Odjeljenje razmotrilo situaciju i odmah odreagovalo u pravcu promjene takve prakse. Također razmatraju druga krivična djela, kao što su ubistva, da bi analizirali trendove i utvrdili povezanost sa slučajevima nasilja u porodici.

1.3 Prevencija

Sektor za provođenje zakona se ne bavi mnogo prevencijom nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, jer je njihova uloga da postupaju nakon što je djelo već počinjeno. Međutim, prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH, vlasti trebaju poduzeti sve potrebne mjere za eliminaciju predrasuda, običaja i svih drugih praksi koje su zasnovane na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg

la protiv braka i porodice, uključujući prinudno zaključenje braka (član 183.), vanbračnu zajednicu s djetetom (član 184.) i nasilje u porodici (član 190.).

17 Ovo odjeljenje direktno postupa samo u slučajevima iz stava 4. člana 222. Krivičnog zakona FBiH, koji se odnosi na djela nasilja u porodici sa teškom tjelesnom ozljedom člana porodice ili nasilja nad djetetom ili maloljetnikom.

spola, ili stereotipnim rodnim ulogama.¹⁸ U tom smislu policija provodi različite aktivnosti, uključujući policiju u zajednici, javne kampanje za podizanje svijesti, prezentacije i predavanja u školama, upoznavanje građana sa njihovim pravima na javnim mjestima, distribuciju letaka, provođenje anketa, itd.

To se također odnosi na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, uključujući edukaciju o prevenciji i zaštiti od nasilja. Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici donekle regulišu ovu oblast, naročito Zakon FBiH koji propisuje da kantonalni programi mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici trebaju obuhvatiti aktivnosti edukacije policijskih službenika i drugih aktera.¹⁹ S druge strane, Zakon RS predviđa samo edukaciju sudija i tužilaca kroz Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS.²⁰ Prethodno navedene javne politike u oblasti nasilja u porodici daju dodatne smjernice za edukaciju profesionalaca.²¹

Neke od prethodnih analiza su pokazale da ove edukacije ne prolaze akreditaciju, da su samo dio stručnog usavršavanja zaposlenih u subjektima zaštite od nasilja u porodici i da policijske akademije samo povremeno imaju predavanja o rodno zasnovanoj diskriminaciji i nasilju u porodici (Galić i Petrić, 2015.). Nedavna analiza kapaciteta koja je provedena u Republici Srpskoj pokazala je da policijski službenici i policijski kadeti u RS imaju redovnu obuku na temu zaštite od nasilja u porodici, ali da ova obuka ne obuhvata pitanja sekundarne viktimizacije, premda postoji dokazana potreba za znanjem i vještinama i u toj oblasti (Babović,

18 Član 6. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH.

19 Član 137. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

20 Član 35. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

21 Strategija RS obuhvata kontinuiranu rodno osjetljivu obuku profesionalaca kao jedan od programa mjera za ostvarivanje ciljeva Strategije i navodi aktivnosti koje treba provesti unutar tog programa kao što je obuka profesionalaca o nasilju u porodici iz rodne perspektive, značaju multisektorske saradnje, studijama slučajeva nasilja u porodici, antidiskriminaciji i različitostima, rodnim stereotipima i stereotipima o nasilju u porodici, psihološkim profilima žrtve i učinioca, zakonskim i socijalnim pravima iz ove oblasti, potrebama i pravima žrtve, sprečavanju sekundarne viktimizacije i izgradnja ekspertize profesionalaca koji će biti budući instruktori/treneri u ovoj oblasti. Strategija FBiH također se osvrće na potrebu provođenja edukacije stručnih osoba i sadrži poseban strateški pravac unapređenje znanja i vještina osoba koje se profesionalno bave problemom nasilja u porodici. Ovaj strateški pravac obuhvaća strateške programe koji se trebaju provesti kao što je edukacija profesionalaca i edukacija sudija i tužilaca.

2017.). U Strategiji FBiH se navodi i to da je MUP Federacije BiH prihvatio Nastavni plan i program za realizaciju obuke „Prevenција i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“ i Priručnik za realizaciju obuke policijskih službenika u Federaciji BiH.

Međutim, ove edukacije ne pohađaju svi policijski službenici. U Republici Srpskoj to su obično policijski službenici koji rade u zajednici, komandiri policijskih stanica i njihovi zamjenici, kao i šefovi smjene. Seminare obično organizuju policijske uprave ili Gender centar RS dva puta godišnje, a pozivi se obično šalju onim policijskim stanicama koje imaju manje obučanih službenika. U Federaciji BiH postoji kontinuirana obuka službenika, a svaki policijski službenik mora proći obuku jednom godišnje, ali ova obuka ne obuhvata sva relevantna pitanja u oblasti prevencije i zaštite od nasilja. Pored toga, Policijska akademija FBiH ima modul o nasilju u porodici pa svi policijski kadeti budu obučeni prije početka rada. Druge mogućnosti za edukaciju policijskih službenika i drugih subjekata zaštite kontinuirano nude različite NVO, mreže i međunarodne organizacije.²²

Opšti izazov u ovom smislu je da policijski službenici koji prođu obuku vrlo često budu premješteni u druga odjeljenja odnosno uprave i time prestaju raditi na predmetima nasilja. Međutim, to je karakteristično za MUP-ove koji nemaju specijalizirana odjeljenja ili profesionalce. Na primjer, ni jedan od sedam intervjuiranih službenika u Travniku nije prošao nikakvu obuku o nasilju u porodici, rodno zasnovanom nasilju, ravnopravnosti spolova ili bilo kojoj drugoj vezanoj temi. Navode da imaju jednu kolegicu koja inače radi na takvim slučajevima i koja je pohađala sve seminare, ali je ona premještena iz stanice. S druge strane, specijalizirano Odjeljenje MUP-a TK ima dovoljno ekspertize da bi moglo obučiti svoje kolege, što potvrđuju time da su educirali sve svoje šefove smjene i komandire policijskih stanica o značaju kvalifikacije nasilja u porodici kao krivičnog djela. Stoga ni jedan policijski

²² Na primjer, Mreža žena MUP-a RS, provela je edukaciju policijskih službenika u CJB Banja Luka uz podršku Ambasade SAD u BiH (Babović, 2017.), ili obuke koje je organizovala Misija OSCE u BiH, ICITAP i TAIEX. Policijski službenici su također učestvovali u aktivnostima senzibilizacije i edukacije javnosti o nasilju u porodici, uključujući MUP RS i njihovu Mrežu žena (Babović, 2017.), ali i druge kantonalne MUP-ove, kao što je MUP Tuzlanskog kantona čiji je jedan službenik sam održao preko 300 predavanja u osnovnim i srednjim školama Tuzlanskog kantona i obuhvatio preko 13 hiljada učenika, roditelja i nastavnika u proteklih osam godina (prema zabilježki koju je dostavio MUP TK).

službenik ne smije prijaviti kršenje javnog reda i mira u porodičnoj stvari, čak i ako se desilo između bivših bračnih partnera, što je do prije samo nekoliko godina predstavljalo veliki problem. I ovdje se nivo senzibiliziranosti i profesionalnosti razlikuje od jedne policijske stanice ili uprave do druge. Sveukupna ocjena je da one policijske uprave koje su uspostavile specijalizirana odjeljenja imaju veći nivo senzibiliziranosti prema slučajevima nasilja od policijskih uprava koje nemaju nikakav specijalizirani mehanizam. Također, ovakve uprave obično imaju vrlo malo policajki što dodatno umanjuje nivo zaštite koji može ponuditi policija. Isto se odnosi na edukaciju. Specijaliziranim odjelima treba manje edukacije i njihovi službenici zapravo provode edukaciju u ovoj oblasti, dok policijske uprave koje ne pristupaju zaštiti i podršci na sistematičan način prepoznaju potrebu za dodatnom edukacijom svojih policijskih službenika.

1.4 Zaštita i podrška

Uloga policije je jasno definisana u postojećem zakonskom i okviru politika. Svi oblici nasilja se prijavljuju direktno policiji, a svako ima obavezu da prijavi slučajeve nasilja u porodici ako ima ikakva saznanja ili sumnja da je počinjeno takvo djelo.²³

Prijave nasilja u FBiH mogu se podnijeti u nadležnoj policijskoj upravi ili policijskoj stanici, usmeno ili pismeno, lično ili putem telefona, a policijski službenik na dužnosti mora evidentirati prijavu na posebnom obrascu propisanom Pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioca nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije (GC FBiH, 2017.). Po prijemu prijave nasilja, policijska stanica mora poslati dežurnog službenika na mjesto gdje je došlo do nasilja prema prijavi i taj službenik treba poduzeti sve potrebne mjere za suzbijanje nasilja kako bi se zaštitila žrtva(e), utvrdilo činjenično stanje o nasilju u porodici i sačiniti službenu zabilješku.²⁴ Pored toga policijski službenik može lišiti slobode počinioca nasilja u porodici²⁵ i ima obavezu da što prije obavijesti nadležni centar za socijalni

²³ Član 12. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, član 8. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁴ Član 16. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁵ Član 16. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i član 153. Zakona o krivičnom postupku FBiH.

rad i dostavi službene zabilješke o predmetu.²⁶ Policija zatim obavlja saslušanje žrtve i podnosi zahtjev za zaštitnu mjeru, što može uraditi i tužilac u slučaju postojanja valjanih razloga.²⁷ Za podnošenje zahtjeva za određivanje mjera zaštite nije potreban pristanak žrtve. (GC FBiH, 2017.).

U Republici Srpskoj, policija je po prijemu prijave o nasilju obavezna da obavijesti nadležni centar za socijalni rad i tužioca, kao i da dostavi prikupljene dokaze i obavještenja u predmetu tužiocu koji zatim naređuje provođenje istrage o krivičnom djelu ili podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, ili prijedlog za izricanje hitne mjere zaštite.²⁸ Ovaj postupak je detaljno objašnjen u analizi kapaciteta koju je provela gđa Babović (2017.), koja potvrđuje nalaze ranijih studija (Galić i Petrić, 2015.; Ivić 2016.) da postupanja policije u RS nisu uvijek u skladu sa standardima propisanim Konvencijom. Ovaj nalaz Babović (2017.) i Ivić (2016.) potkrepljuju činjenicom da je policija samo polovinu žena žrtava nasilja upoznala sa njihovim pravima, dok je jedna trećina žena samo dobila kontakt podatke drugih institucija i organizacija koje pružaju usluge i podršku žrtvama nasilja. Iste analize pokazale su da se referalni mehanizmi ne koriste uvijek, budući da je u 60 od 100 slučajeva policija propustila da obavijesti nadležni centar za socijalni rad, a u 68 slučajeva tužilac nije bio obaviješten o djelu. Analiza pod nazivom Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH (2013.) također je pokazala da žrtve nasilja ne poznaju različite institucije koje im mogu pomoći, većinom zbog nedostatka informacija i da se policiji za pomoć obraćaju obično u slučaju fizičkog nasilja. Jedan od nalaza ove analize je da žrtve nasilja rijetko kontaktiraju NVO i specijalizirane usluge za podršku kao što je SOS telefon ili sigurne kuće. Policija saraduje sa sigurnim kućama koje pružaju zaštitu ili intervenciju u slučaju ugrožavanja sigurnosti, ali ovaj vid saradnje je neformalan u RS (Galić i Petrić, 2015.; u, Babović, 2017.). Međutim, ova saradnja očigledno nije svojstvena svim policijskim stanicama i upravama, jer je ova analiza pokazala da policija radije prepušta komunikaciju i koordinaciju sa sigurnim kućama centrima za socijalni rad. Isto je navedeno u nekim lokacijama u FBiH, obično tamo gdje nema specijaliziranih odjeljenja i

gdje su policijski službenici manje specijalizirani i obučeni za postupanje u slučajevima nasilja. U FBiH policija i drugi subjekti zaštite usko saraduju sa sigurnim kućama tamo gdje je njihova saradnja i koordinirano djelovanje formalizirano kroz protokole za postupanje u slučajevima nasilja u porodici pa se može reći da postoji sistematski pristup unapređenju usluga zaštite u većini kantona u FBiH (GC FBiH, 2017.).

Babović (2017.) ističe dva glavna problema s kojima se suočavaju policijski službenici u RS koji postupaju u slučajevima nasilja u porodici, a to su manjak policajki koje bi mogle odgovoriti na prijave nasilja na terenu i neadekvatne prostorije za razgovore sa žrtvama nasilja. To međutim zavisi od policijske stanice i uprave, jer postoje policijske stanice u RS koje imaju dovoljan broj policajki. Na primjer, najveća policijska stanica u RS, PS Centar Banja Luka, ima preko 20 policajki i zamjenicu komandira PS. U FBiH većina policijskih stanica ima i policajke, ali neke nemaju (SBK). U Kantonu Sarajevo i Tuzlanskom kantonu postoje policajke obučene za rad na slučajevima nasilja i obično te policajke uzimaju izjave od žrtava i svjedoka. Na osnovu informacija prikupljenih za potrebe ove analize, više gradskih policijskih uprava sa specijaliziranim pristupom slučajevima nasilja u porodici imaju više policajki obučenih za rad na predmetima nasilja. Istovremeno, ove policijske uprave poduzimaju sve neophodne mjere kako bi obezbijedile da policajka uzima izjave u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici, ili bilo kojim drugim slučajevima gdje su uključene i žene. Resursi policijskih stanica i uprava u pogledu adekvatnih prostorija za razgovor sa žrtvama nasilja variraju od lokacije do lokacije. Opšta ocjena je da policijske stanice sa manje resursa koje nemaju specijalizirana odjeljenja rijetko imaju adekvatne prostorije za ovu namjenu, uključujući i prostorije za razgovore sa maloljetnicima.

1.5 Materijalno krivično pravo

Zakonodavni okvir u BiH prepoznaje oblike nasilja definirane u Istanbulskoj konvenciji u značajnoj mjeri. Porodični zakoni oba entiteta propisuju razloge za poništenje braka²⁹ iako sa ograničenim rokom za traženje poništenja od

26 Član 41. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

27 Član 17. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

28 Član 12. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

29 To uključuje brak zaključen u strahu ili pod ozbiljnom prijetnjom u skladu sa članom 30. i 46. Porodičnog zakona RS i članom 16. i 34. Porodičnog zakona FBiH.

godine dana u oba entiteta.³⁰ Porodični zakoni entiteta također propisuju da osobe mlađe od 18 godina ne mogu stupiti u brak, osim kada sud odluči drugačije za maloljetne osobe koje su navršile 16 godina života i zbog opravdanih razloga.³¹ Ni jedan od porodičnih zakona ne bavi se rodno zasnovanim nasiljem ili nasiljem u porodici općenito, osim kada su žrtve djeca, ali različite oblike nasilja u porodici propisuju entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici. Ovi zakoni prepoznaju psihološko i ekonomsko nasilje, između ostalih njegovih oblika,³² a silovanje i drugi oblici spolnog nasilja su krivična djela propisana entitetskim krivičnim zakonima.³³ Međutim Krivični zakon i Republike Srpske i Federacije BiH definira silovanje kao spolni odnos ostvaren upotrebom sile ili fizičkog nasilja (ili prijetnje takvim nasiljem) ili nad ženom koja je „nemoćna“ i ne obuhvata seksualni kontakt bez pristanka koji se ostvaruje kroz niz drugih prisilnih i manipulativnih radnji.³⁴ Protupravni brakovi i vanbračne zajednice sa djecom mlađom od 16 godina su također uključeni u krivične zakone oba entiteta,³⁵ kao i svi oblici fizičkog nasilja ili tjelesnih ozljeda.³⁶ Protivpravni prekid trudnoće propisan je kao krivično djelo u krivičnim zakonima oba entiteta,³⁷ a prinudna sterilizacija je propisana kao krivično djelo samo u RS.³⁸ Vlada RS je nedavno dodatno uskladila svoj Krivični zakonik sa Konvencijom, a te se aktivnosti ogledaju u tri nova krivična djela i to: žensko genitalno sakaćenje, proganjanje i polno uznemiravanje,³⁹ koja još uvijek nisu uključena u krivični zakon FBiH. Oba krivična zakona entiteta definišu

nasilje u porodici.⁴⁰ Policija u RS već provodi nove propise u skladu sa Krivičnim zakonikom RS, ali trenutno nisu dostupni službeni podaci.

Zakon u RS propisuje kazne za pripremanje i navođenje na ova djela ili za pokušaj djela samo u slučajevima protivzakonitog prekida trudnoće u pokušaju i navođenja na žensko genitalno sakaćenje.⁴¹ Krivični zakonik RS također propisuje pokušaj za krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od najmanje pet godina, a za druga krivična djela samo ako je izričito propisano zakonom (što je slučaj sa protivzakonitim prekidom trudnoće i ženskim genitalnim sakaćenjem). Drugim riječima, pokušaj nekih od ovih krivičnih djela nije kažnjiv prema zakonu.⁴² Krivični zakon FBiH također propisuje pokušaj, ali za djela za koja se može izreći kazna zatvora od najmanje tri godine, odnosno kada je pokušaj izričito propisan zakonom,⁴³ što znači da se pokušaj nekih djela ne može sankcionirati.⁴⁴ Krivična djela počinjena „iz časti“ nisu propisana krivičnim zakonom ni u jednom ni u drugom entitetu.

Osim krivičnih djela protiv polnog integriteta (RS), odnosno spolne slobode i morala (u FBiH), većina ovih djela nema rodnu odrednicu, a samo neka obuhvataju motiv i odnos između žrtve i počinioca, zbog čega je mnogo teže sistematski analizirati slučajeve rodno zasnovanog nasilja (Babović, 2017.). Na primjer, krivično djelo silovanja ne sadrži rodnu odrednicu u svim slučajevima osim kada uslijed silovanja nastupi trudnoća žrtve silovanja, jedini priznati motiv u slučaju silovanja je mržnja, a odnos između žrtve i počinioca nije definisan kao moguća otežavajuća okolnost.⁴⁵ Ovaj odnos priznat je samo kao otežavajuća okolnost u slučajevima ubistva članova porodice i u RS i u FBiH. Smrtna posljedica krivičnog djela često je priznata kao otežavajuća okolnost u oba entitetska krivična

30 Član 46. Porodičnog zakona RS, član 40. Porodičnog zakona FBiH.

31 Član 36. Porodičnog zakona RS, član 15. Porodičnog zakona FBiH. U ovim slučajevima samo sudovi u RS moraju pribaviti pravno mišljenje organa starateljstva, odnosno nadležnog centra za socijalni rad (član 36. Porodičnog zakona RS), dok to nije potrebno u FBiH.

32 Član 5. Zakona RS, član 7. Zakona FBiH.

33 Član 165. do 171. Krivičnog zakonika RS, član 203. do 213. Krivičnog zakona FBiH.

34 Što nije u skladu sa Izvještajem sa pojašnjenjima uz Istanbulsku konvenciju (Council of Europe Treaty Series - No. 210), pasus 193. i 194.

35 Član 183. i 184. Krivičnog zakonika RS, član 215. i 216. Krivičnog zakona FBiH.

36 Član 131. i 132. Krivičnog zakonika RS, član 172. i 173. Krivičnog zakona FBiH.

37 Član 130. Krivičnog zakonika RS, član 171. Krivičnog zakona FBiH.

38 Član 134. Krivičnog zakonika RS.

39 Član 133., 144., i 170. Krivičnog zakonika RS.

40 Član 190. Krivičnog zakonika RS, član 222. Krivičnog zakona FBiH.

41 Član 130. i 133. Krivičnog zakonika RS.

42 Pokušaj prinudne sterilizacije nije nužno kažnjiv prema zakonu, kao ni neki slučajevi pokušaja silovanja, pokušaja polne ucjene, pokušaja polnog uznemiravanja, pokušaja oblube sa djetetom mlađim od 15 godina i pokušaja nasilja u porodici.

43 Član 28. Krivičnog zakona FBiH.

44 Kao što su slučajevi pokušaja silovanja, pokušaja spolnog odnosa sa nemoćnom osobom, pokušaja spolnog odnosa zloupotrebom položaja, pokušaj spolnog odnosa sa djetetom, pokušaj rodoskrvrnuća, čak i nad djetetom i neki slučajevi pokušaja nasilja u porodici.

45 Član 165. Krivičnog zakonika RS, član 203. Krivičnog zakona FBiH.

zakona. Krivični zakoni također propisuju i druge otežavajuće okolnosti.⁴⁶

Premda su krivični zakoni entiteta u značajnoj mjeri usklađeni sa Konvencijom, analize su pokazale da nadležne institucije pretežno kao nasilje prepoznaju samo fizičko nasilje sa vidljivim tjelesnim povredama, dok su drugi oblici nasilja nad ženama i djevojčicama često zanemareni. (Galić i Petrić, 2015.; u Babović, 2017.). Babović (2017.) navodi da su i službenici MUP-a RS potvrdili ovaj problem te da policijski službenici nailaze na teškoće u prepoznavanju i postupanju u slučajevima psihološkog nasilja, proganjanja i seksualnog nasilja, većinom zbog nedovoljne obučenosti. Pored toga analiza je pokazala da policijski službenici u RS često kvalifikuju psihičko nasilje u porodici i druge oblike nasilja kod kojih ne nastaju vidljive ili teške povrede, kao prekršaj, što zatim potvrđuje i tužilac, premda su ti oblici nasilja jasno definisani kao krivična djela u članu 190. stav 1. Krivičnog zakonika RS koji definiše nasilje u porodici. Stoga samo najteži oblici nasilja u porodici (propisani u članu 190. stav 3. i 4.) budu kvalifikovani kao krivična djela, što potvrđuju i specijalizirane NVO koje zapažaju da se sve više slučajeva nasilja u porodici kvalifikuje kao prekršaj, većinom zbog nedostatka odgovarajuće obuke. Međutim, ova analiza je pokazala da je najveća odgovornost za ispravnu kvalifikaciju djela na tužiocu nakon što policija predloži kvalifikaciju. Tužilac je taj koji donosi konačnu odluku i naredbu, bez obzira na ono što policija dostavi kao dokaz. Policijski službenici navode kao problem da ponekad pošalju izvještaj tužiocu, koji vrati izvještaj sa ocjenom da nema elemenata krivičnog djela.

1.6 Istraga, krivično gonjenje, proceduralno pravo i zaštitne mjere

U skladu sa entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, ministarstva unutrašnjih poslova entiteta donijela su Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije u FBiH, odnosno Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova u RS. U skladu

46 Naročito kada je krivično djelo počinjeno nad osobom koja je ranjiva usljed određenih okolnosti, nad ili u prisustvu djeteta, od strane dvoje ili više ljudi zajedno, upotrebom prijetnje ili oružja i kada je djelom nanesena teška fizička ili psihička povreda žrtvi, uključujući i smrt.

sa Pravilnikom RS (kako navodi Babović, 2017.), po prijemu rješenja nadležnog suda o izrečenoj zaštitnoj mjeri, u nadležnoj stanici policije se određuje službeno lice koje je odgovorno za pripremu, planiranje i sprovođenje zaštitne mjere. Ovo lice je također odgovorno da provjeri sigurnost žrtve i prikupi informacije o tome da li počinilac nasilja postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.⁴⁷ Odgovorno lice je dužno da razradi sprovođenje plana postupanja kada žrtvi prijete direktna opasnost od nasilnika, što mora učiniti uz pristanak žrtve. Također odgovorno lice treba procijeniti ugroženost žrtve, ozbiljnost situacije i plan sprovođenja zaštitne mjere na osnovu informacija prikupljenih iz različitih izvora, kao što je policijska evidencija, izjave žrtve i svjedoka, okruženje, registar oružja, itd. (Galić i Petrić, 2015.; u Babović, 2017.).

Procedura je slična u FBiH, a Pravilnik FBiH se direktno poziva na Konvenciju u članu 4. koji propisuje da policijski službenici u FBiH mogu postupati u skladu sa Konvencijom u slučajevima koji su propisani Pravilnikom. U istom članu je dalje propisana procedura podnošenja krivične prijave ako postoje osnovi sumnje da je počinilac počinio i krivično djelo nasilja u porodici. U tom slučaju, krivičnu prijavu podnosi policijski službenik nadležnom tužiocu podnošenjem zahtjeva za izricanje zaštitne mjere.⁴⁸ Pravilnik FBiH propisuje korake za provođenje zaštitnih mjera prema počiniocima nasilja u porodici i definira dužnosti policijskih uprava i stanica u čijoj nadležnosti je provođenje mjera.⁴⁹ Nadležna policijska stanica zatim određuje policijskog službenika odgovornog za provođenje zaštitnih mjera koji postupa po rješenju suda o izricanju zaštitnih mjera.⁵⁰ Određeni policijski službenik odgovoran je za provjeru sigurnosti žrtve, prikupljanje informacija o tome da li se počinilac pridržava izrečene zaštitne mjere, pozivanje žrtve na saradnju radi uspješnog provođenja zaštitne mjere i podučavanja o mjerama i sredstvima

47 Žrtva se poziva na saradnju u cilju uspješnog sprovođenja zaštitne mjere, kako bi se informisala o mjerama i sredstvima samo-zaštite. (Babović, 2017.).

48 Član 4. stav 2. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

49 Član 10. do 12. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

50 Član 13. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

njene samo-zaštite.⁵¹ Uz prethodni pristanak žrtve, voditelj mjere izrađuje plan postupanja žrtve nasilja kada joj prijete direktna opasnost od počinoce,⁵² i procjenjuje ugroženost žrtve, ozbiljnost situacije i plan provođenja zaštitne mjere, na osnovu informacija prikupljenih iz različitih izvora, kao što su policijske evidencije, izjave žrtve i svjedoka, njihovo životno i radno okruženje, druge institucije, itd.⁵³ Centri za socijalni rad konsultuju se prilikom izrade plana provođenja mjera, ali i po pitanju zaštitnih mjera koje treba zatražiti.⁵⁴

U vezi samih zaštitnih mjera policijski službenici navode određene izazove, jer ponekad nisu sigurni koje zaštitne mjere zatražiti, pošto nema vidljivih ozljeda, ali je procjena da se ovakvi slučajevi dešavaju samo tamo gdje policijski službenici nisu obučeni za postupanje u slučaju nasilja. Time se mogu objasniti i zapažanja u Izvještaju gđe Babović (2017.) da zaštitne mjere u RS nisu dovoljno iskorištene i da njihov značaj za zaštitu žrtve i sprečavanje ponavljanja nasilja nije prepoznat.⁵⁵ Za prevazilaženje ovih i sličnih pitanja, u oba entiteta su izrađene interne instrukcije koje objašnjavaju neophodno postupanje policijskih službenika u policijskim stanicama i upravama, da se obavijesti tužilac koji će kvalifikovati djelo, da se uzme izjava od osobe koja je prijavila nasilje i da se zatraže zaštitne mjere čim to bude moguće zbog kratkih rokova.

Policijski službenici u oba entiteta saglasni su da je najvažnije osigurati provođenje zaštitnih mjera. Neki smatraju da će se nasilje ponavljati sve dok ne bude prijavljeno i sankcionisano, nakon čega obično prestaje (u RS), dok drugi navode da je počinitelj obično isti u 90% slučajeva, da se situacija „smiri“ na 6 mjeseci, a da onda nasilje bude ponovljeno (u KS). Svi navode da je u svakom slučaju važno prijaviti

nasilje čim se desi, ali da to nažalost često nije slučaj. Drugi izazovi u ovom smislu su da se žrtve nasilja često predomisle, traže ukidanje zaštitne mjere i zajedno sa počiniocem nasilja krše zaštitnu mjeru. Dodatni izazovi su da se otkrije istina, jer žrtve nekada ne govore cijelu istinu i vrlo često se vraćaju počiniocu, da se pazi na žrtve zbog nedostatka slobodnih policijskih službenika u manjim policijskim upravama i nedostatak specijaliziranih odjeljenja ili službenika koji bi radili na slučajevima nasilja. S tim u vezi, policajci iz drugih uprava vide Odjeljenje MUP-a TK kao pozitivan primjer rješenja tog problema. Do danas samo jedan MUP u BiH je preuzeo takvu praksu. Radi se o MUP-u Unsko-sanskog kantona koji je 2017. godine osnovao Odjeljenje za seksualno nasilje, maloljetničku delinkvenciju i nasilje u porodici. Konačno, policija kao glavni izazov navodi i blago kažnjavanje počinitelja, jer kazne nisu adekvatne i loše utiču na njihove aktivnosti prevencije.

51 Član 14. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinoce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

52 Ibidem.

53 Član 15. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinoce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

54 Član 17. i 19. Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera za počinoce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH.

55 U istom izvještaju se navodi da su u 2016. godini policijski službenici predložili izricanje hitnih mjera samo u 11 slučajeva nasilja u porodici, od kojih su 5 bile hitne mjere zabrane približavanja i kontaktiranja učinioca sa žrtvom, što je značajan pad u odnosu na prethodnu godinu kada su sprovedene 23 hitne zaštitne mjere.

PRAVNA POMOĆ PREMA STANDARDIMA ISTANBULSKE KONVENCIJE

Članom 57. Istanbulske konvencije predviđeno je pravo žrtava nasilja na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć pod uslovima koje propisuje zakonodavstvo država članica konvencije⁵⁶. Ovo pravo treba posmatati i u svjetlu člana 6. ECHR⁵⁷ te relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava⁵⁸ koja prepoznaje da, pod određenim uslovima, djelotvoran pristup sudu zahtijeva besplatnu pravnu pomoć.

Pravosudne i administrativne procedure često su izuzetno složene i žrtvama je potrebna pomoć pravnog savjetnika kako bi mogle na zadovoljavajući način da iskoriste svoja prava. U tim slučajevima, žrtvama može biti teško

da djelotvorno pristupe pravnoj pomoći zbog visokih troškova koje pristup pravdi može da iziskuje⁵⁹. Smatra se da je neophodno ocijeniti da li pojavljivanje pred sudom bez pomoći advokata može da bude djelotvorno obzirom na složenost procedura i emotivnu prirodu situacije⁶⁰.

Pravo na pravnu pomoć nije izdvojeno pravo te ga treba posmatrati i interpretirati u svjetlu ostalih standarda Istanbulske konvencije ponajprije kroz obaveze države i dužnu pažnju (član 5.), integrirane politike i prikupljanje podataka (Poglavlje II), prevenciju (Poglavlje III), zaštitu i podršku (Poglavlje IV).

56 Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Council of Europe Treaty Series - No. 210) Eksplanatorni izvještaj Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici/Obrazloženje Konvencije

57 European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) Council of Europe

58 Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Council of Europe Treaty Series - No. 210) Eksplanatorni izvještaj Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici/Obrazloženje Konvencije. Presuda u slučaju Airey v. Ireland, 9. oktobar 1979. godine i Golder v. the United Kingdom, presuda, 21. februara 1975. godine.

59 Ibid.

60 Ibid.

II SEKTOR BESPLATNE PRAVNE POMOĆI

Ova analiza potvrdila je nalaze prethodnih (kao što je UNDP, 2012.) da je besplatna pravna pomoć u BiH dostupna samo u nekim dijelovima zemlje, a tamo gdje postoji zakonodavstvo institucije za pružanje besplatne pravne pomoći nemaju dovoljno opreme, osoblja i alata za praćenje kvalitete i stručnu obuku. Građani obično nisu upoznati sa svojim pravima na usluge besplatne pravne pomoći, a nedostatak pravne pomoći najviše pogađa izbjeglice, samohrane majke, romsko stanovništvo, osobe sa invaliditetom, žrtve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, žrtve trgovine ljudima i druge ranjive grupe (UNDP, 2012.). Uz nedostatak političke volje i podrške uspostavljanju sveobuhvatnog, integritanog sistema besplatne pravne pomoći, nedovoljno finansiranje također onemogućava sistematski pristup razvoju zakonskih standarda i kapaciteta pružalaca besplatne pravne pomoći (UNDP, 2012.).

Zakonski propisan sistem besplatne pravne pomoći u BiH trenutno postoji na nivou države, Republike Srpske, Brčko Distrikta BiH i devet od deset kantona.⁶¹ Oblici pravne pomoći koje zakon priznaje i koji su na raspolaganju građanima BiH, uključujući i žrtve nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici su: opšte informacije o pravima i obavezama, pravni savjet i pomoć u popunjavanju obrazaca i sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje u upravnom postupku, zastupanje na sudu, sačinjavanje i podnošenje

apelacija i pravna pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija). Ukoliko stranka ispunjava kriterije za ostvarivanje besplatne pravne pomoći, pravna pomoć joj se pruža u krivičnom postupku, građanskom postupku, građanskim parnicama, vanparničnim postupcima, izvršnom postupku, upravnim sporovima i drugim predmetima propisanim različitim zakonima.

Premda je Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH donesen 2016. godine, Ured za pružanje besplatne pravne pomoći pred tijelima i institucijama BiH još uvijek nije osnovan, što znači da preduslovi za pružanje besplatne pravne pomoći propisani ovim zakonom još uvijek nisu ispunjeni.⁶² Pored toga, ovaj zakon ne propisuje opće standarde i kapacitete za pružaoce besplatne pravne pomoći u BiH i reguliše samo pravnu pomoć pred institucijama BiH, što znači da žrtve nasilja nemaju mnogo koristi od ovog zakona. Centar za pružanje besplatne pravne pomoći RS osnovan je ubrzo nakon donošenja Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS 2008. godine. Radi se o upravnoj organizaciji u sastavu Ministarstva pravde RS, koja je nadležna za pružanje besplatne pravne pomoći na teritoriji RS. Sjedište Centra je u Banja Luci, a ima regionalne kancelarije u sjedištima okružnih sudova u RS.⁶³ Federacija BiH ima mnogo složeniji sistem za pružanje besplatne pravne pomoći, zbog decentralizirane uprave, pri čemu svaka kantonalna vlada u FBiH treba usvojiti vlastiti zakon o besplatnoj pravnoj pomoći. To je učinilo devet od deset kantona. Jedini kanton koji još nije usvojio ovaj zakon je Srednjobosanski kanton, dok Kanton 10 još uvijek nije osnovao kantonalni zavod,⁶⁴ što znači da 338.813 građana BiH službeno nemaju pristup besplatnoj pravnoj pomoći. Od tog

61 BiH (Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH, donesen 2016.), RS (Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS, donesen 2008.), BD (Zakon o Kancelariji za pravnu pomoć Brčko Distrikta, donesen 2007.), Zeničko-dobojski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ZDK, donesen 2014.); Zapadnohercegovački kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ZHK, donesen 2013.); Tuzlanski kanton (Zakon o pružanju pravne pomoći TK donesen 2008.), Posavski kanton (Zakon o pružanju pravne pomoći PK, donesen 2010.), Unsko-sanski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći USK, donesen 2012. godine), Kanton Sarajevo (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći KS, donesen 2012.), Bosansko-podrinjski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BPK, donesen 2013.) Hercegovačko-neretvanski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći HNK, donesen 2013.), Kanton 10/HBŽ (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći HBŽ, donesen 2016.).

62 Ministarstvo pravde BiH je nadležno za provođenje ovog zakona.

63 U Banja Luci, Istočnom Sarajevu, Trebinju, Bijeljini i Doboju.

64 U slučaju Kantona 10 Zavod za besplatnu pravnu pomoć još uvijek nije osnovan, zbog toga što procedura izbora direktora Zavoda još nije okončana.

broja, 169.204 su žene.⁶⁵

U tom smislu uloga NVO koje pružaju neki oblik besplatne pravne pomoći je od ogromne važnosti, kako na područjima gdje ne postoji sistem besplatne pravne pomoći, tako i na drugim lokacijama gdje su te usluge uvedene. Tokom 2012. godine u BiH je u sklopu UNDP-ovog projekta i na osnovu Memoranduma o razumijevanju između pružalaca besplatne pravne pomoći u vladinom i nevladinom sektoru osnovana Mreža za koordinaciju pružalaca besplatne pravne pomoći. Njen glavni cilj je da se osiguraju efikasne usluge besplatne pravne pomoći za sve građane BiH, naročito za siromašne i marginalizirane kategorije stanovništva. Mreža okuplja 14 nevladinih i vladinih organizacija i ustanova koje pružaju besplatnu pravnu pomoć iz raznih dijelova BiH.⁶⁶ Samo dvije od ovih četrnaest organizacija su specijalizirane za pružanje usluga žrtvama nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno rodno zasnovanog nasilja. Centar odnosno zavodi za besplatnu pravnu pomoć navode da je podrška Mreže ogromna, jer su sastanci Mreže prilika za razgovor o kapacitetima, učenje i razmjenu iskustava između pružalaca usluga. Međutim, ova podrška u velikoj mjeri zavisi od dostupnosti UNDP-ovih sredstava uz pomoć kojih je Mreža osnovana. Mapa članova Mreže pružalaca besplatne pravne pomoći nalazi se u dodatku IV ovog dokumenta.

2.1 Obaveze države i dužna pažnja

Sljedeća viša instanca nadležna za pažnju nad pružaocima besplatne pravne pomoći u vladinom sektoru je Ministarstvo pravde u RS, odnosno kantonalna ministarstva pravde

⁶⁵ Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013.

⁶⁶ Organizacije u sastavu Mreže za koordinaciju pružalaca besplatne pravne pomoći su: Centar za pružanje besplatne pravne pomoći RS (sa kancelarijama u Banja Luci, Doboju, Trebinju, Istočnom Sarajevu i Bijeljini), Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzla, Kantonalni zavod pravnu pomoć Zenica, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Posavskog kantona (sa uredima u Odžaku i Orašju), Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Široki Brijeg, Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći Sarajevo, Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći Bihać, Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći Goražde, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Centar informativno-pravne pomoći Zvornik, Centar za ljudska prava Mostar, Centar ženskih prava Zenica, Udruženje Vaša prava BiH (sa devet ureda u Banja Luci, Bosanskom Petrovcu, Goraždu, Mostaru, Prijedoru, Sarajevu, Srebrenici, Trebinju i Tuzli).

i uprave. Centar u RS i kantonalni zavodi u sastavu resornih ministarstava su uspostavili mehanizme za rješavanje pritužbi građana na postupanje zaposlenih Centra odnosno zavoda koje predstavlja kršenje bilo kojeg važećeg zakona u zemlji, što bi uključivalo i oblike nasilja definirane u zakonima o zaštiti od nasilja u porodici i krivičnim zakonima dvaju entiteta.⁶⁷ Građani svoje pritužbe mogu podnijeti direktoru Centra ili zavoda, ili nadležnom ministarstvu ukoliko je predmet pritužbe sam direktor. Zakoni propisuju i disciplinsku i krivičnu odgovornost službenika Centra odnosno zavoda i upućuju na krivično zakonodavstvo za utvrđivanje krivične odgovornosti, dok je disciplinska odgovornost propisana relevantnim zakonom o državnim službenicima u FBiH, RS ili na nivou BiH. Ni jedan pružalac besplatne pravne pomoći u vladinom sektoru nije imao pritužbi zbog kršenja, ali navode da je kvalitet rada njihov glavni cilj i mnogi tvrde da su svi njihovi predmeti imali pozitivan ishod za njihove korisnike.

2.2 Integrirane politike i prikupljanje podataka

Postojeći protokoli⁶⁸ i strateški okvir⁶⁹ za provođenje Konvencije naglašavaju važnost saradnje i koordinacije relevantnih subjekata uključenih u predmete nasilja u porodici. Nadležna ministarstva pravde ili pravosuđa u većini slučajeva su aktivno učestvovala u izradi svih gore navedenih politika. Osim toga, mnogi zavodi i Centar imaju neformalne dogovore sa specijaliziranim NVO (kao što je to slučaj u Banja Luci sa organizacijom „Udružene žene“).

Pružaoци besplatne pravne pomoći i u javnom i u nevladinom sektoru saraduju sa nadležnim centrima za socijalni rad. Međutim, ocjene ove

⁶⁷ Član 38. Zakona o pružanju pravne pomoći TK, član 45. i 46. Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći KS.

⁶⁸ Na osnovu Strategije u Republici Srpskoj je 2013. godine donesen Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici RS. U Federaciji BiH opšti protokol nikad nije potpisan, ali prema Okvirnoj strategiji BiH, 72% svih općina u Federaciji BiH je potpisalo osam kantonalnih protokola o saradnji kantonalnih institucija u pružanju podrške žrtvama nasilja, dok su neke općine izradile i potpisale vlastite lokalne protokole.

⁶⁹ Okvirna strategija za implementaciju Istanbulske konvencije u BiH (2015-2018.), Strategija za suzbijanje nasilja u porodici RS (2014-2019.) i Strategija za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2013-2017.) čiji rok za implementaciju je produžen do 2021.

saradnje se razlikuju, zavisno od datog centra i njegovih kapaciteta, a u pogledu različitih usluga koje pružaju. Centar i zavodi ocjenjuju ovu saradnju kao vrlo dobru, jer proizilazi iz zakonskih obaveza saradnje na konkretnim slučajevima iz porodičnog prava, naročito kada su uključena i djeca. S druge strane, NVO ocjenjuju ovu saradnju različito, od odlične do vrlo problematične. Navode da su glavni problemi u saradnji sa centrima za socijalni rad finansijske prirode, jer oni ne pokrivaju troškove vještačenja kada bi trebali, ponekad izbjegavaju upućivanje žrtava nasilja u sigurne kuće kako bi ostvarili budžetske uštede i također imaju vrlo ograničeno shvatanje problema nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici i nisu dovoljno senzibilizirani za rad sa žrtvama nasilja. Općenito govoreći, NVO navode da je saradnja sa drugim institucijama i pružaocima usluga uglavnom dobra, premda bi pristup trebao biti više holistički. Također navode da pružaoci usluga trebaju da se upute žrtvi kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija, umjesto da se žrtve šalju od institucije do institucije.

U vezi sa finansiranjem usluga besplatne pravne pomoći, vladine centre i zavode finansira nadležna vlada, a samo 10% sredstava za njihovo finansiranje potiče od donatora (Ninković, 2016.). S druge strane, NVO svoje usluge finansiraju većinom iz donatorskih sredstava, a zatim iz odobrenih grantova vlada u BiH, članarina i pružanja usluga (Ninković, 2016.). Nevladine organizacije navode da se suočavaju sa znatnim izazovima u pronalaženju donatora koji su spremni da održe i prošire njihove aktivnosti pružanja besplatne pravne pomoći, jer većina donatora smatra da se te aktivnosti trebaju finansirati iz javnih sredstava (Ninković, 2016.). Ova analiza je također pokazala da su donatorska sredstva koja dobijaju NVO vrlo ograničena, profesionalci koji pružaju besplatnu pravnu pomoć su često premalo plaćeni, a neke aktivnosti pružanja besplatne pravne pomoći (kao što su mobilni timovi) uopšte nisu finansirane pa se osoblje pokriva iz drugih projekata i budžetskih stavki koje uopće nisu vezane za pružanje besplatne pravne pomoći (npr. iz budžetskih stavki za sigurne kuće). U tom smislu, NVO navode da je njihov najveći problem kontinuirano pružanje usluga, što vrlo često predstavlja izazov, zbog manjka sredstava.

Centar i zavodi za besplatnu pravnu pomoć prikupljaju podatke o slučajevima u kojima su pružili pravnu pomoć skladu sa važećim

zakonima. Centar RS vodi evidenciju o pruženoj pravnoj pomoći žrtvama nasilja u porodici, koja se onda uključuje u mjesečne i godišnje izvještaje koji se dostavljaju Vladi RS (Babović, 2017). Kantonalni zavodi podnose godišnje izvještaje o radu svojim nadležnim ministarstvima pravosuđa i uprave.⁷⁰ Centar RS je u 2017. godini po prvi put podnio izvještaj⁷¹ o broju žrtava nasilja u porodici, na zahtjev Ministarstva porodice, omladine i sporta RS (Babović, 2017.). Centar također pruža podršku u drugim predmetima u kojima se ispostavi da nasilje u porodici čini dio problema, ali ti predmeti se ne evidentiraju kao posljedica nasilja, što znatno umanjuje sliku o obimu zaštite koju pruža Centar za besplatnu pravnu pomoć RS u oblasti nasilja u porodici (Babović, 2017.). Zavodi navode da 15-20% porodičnih stvari u njihovim predmetima uključuje neke elemente nasilja u porodici. Besplatna pravna pomoć obično se pruža u slučajevima nasilja u porodici, fizičkog i seksualnog nasilja, ali nevladine organizacije pružaoci usluga navode da je najčešće kombinirano nasilje koje obično uključuje i proganjanje. Pored specijaliziranih NVO koje imaju dugogodišnje iskustvo i fokusiraju se na prevenciju i eliminaciju nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, druge NVO navode da većina njihovih predmeta vezanih za porodično pravo ima elementa nasilja u porodici u svim njegovim oblicima.⁷² Centar, zavodi i NVO nemaju specijalizirano osoblje koje postupa samo u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici zbog malih budžeta i opšteg manjka ljudskih resursa. Samo NVO koje pružaju specijalizirane usluge za žrtve nasilja imaju osoblje koje radi isključivo na prevenciji i eliminaciji nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici.

NVO su očigledno posvećenije vođenju evidencije i analizi podataka o pruženoj besplatnoj pravnoj pomoći, često imaju i elektronske i papirne baze podataka,

70 Kao što to slučaj u Tuzlanskom kantonu prema članu 40. Zakona o pravnoj pomoći TK.

71 Ovaj izvještaj je pokazao da je Centar za besplatnu pravnu pomoć RS evidentirao 38 slučajeva nasilja u 2016. godini u kojima su žrtve nasilja tražile neki oblik pravne pomoći. Podaci za 2017. godinu govore da su 33 osobe zatražile besplatnu pravnu pomoć u vezi sa nasiljem u porodici i sve su dobile pravni savjet. Od navedena 33 zahtjeva, besplatna pravna pomoć je pružena u 29 slučajeva, od toga 28 slučajeva razvoda i 1 slučaj podjele bračne stečevine.

72 Koje čini bilo koji član porodice, kao što su bračni partneri i bivši bračni partneri, djeca, braća i sestre, roditelji, djedovi i bake, unuci, tazbina, itd.

razvrstane prema vrsti pruženih usluga i prema korisnicima i dostavljaju ove podatke i analize na zahtjev i u sklopu godišnjih i periodičnih izvještaja. Jedan od dobrih primjera je praksa Centra ženskih prava koji ima dva obrasca, jedan za predmet i drugi za klijenta, u kojima evidentiraju sve relevantne informacije za svaki predmet. Na osnovu toga redovno provode analize trendova i reaguju ili vrše odgovarajuće zagovaranje kada uoče neko odstupanje.

Pružaoци besplatne pravne pomoći i u vladinom i u nevladinom sektoru obavještavaju svoje korisnice koje su žrtve nasilja o dostupnim pravnim lijekovima, uključujući i to kako da prijave nasilje i kakva je procedura koja slijedi nakon prijave (Babović, 2017; Vaša prava, 2015). Također objavljuju i distribuiraju brošure i letke sa informacijama o besplatnoj pravnoj pomoći, uključujući kriterije za ostvarivanje pomoći, vrste dostupne pomoći i kontakt podatke (Babović, 2017; Mreža za koordinaciju pružalaca pravne pomoći, n.d.). Informisanje građana dodatno je podržano kroz informativne brošure koje objavljuju međunarodne organizacije i razvojne agencije poput UNDP-a (UNDP, 2013.).

2.3 Prevencija

Specijalizirane NVO koje pružaju usluge besplatne pravne pomoći za žrtve nasilja obično pružaju i druge usluge kao što su sigurne kuće i psihološko savjetovanje, a također su vrlo aktivne članice civilnog društva u smislu zagovaranja i senzibilizacije. Centar i zavodi ne nude nikakve druge usluge osim pravne pomoći, a po pitanju prevencije nasilja su nevidljivi u sistemu besplatne pravne pomoći u BiH.

U pogledu edukacije profesionalaca, ni jedan od pružalaca besplatne pravne pomoći nema redovne edukacije u pružanju usluga žrtvama nasilja, niti redovne edukacije općenito. Centar i zavodi ne mogu pohađati seminare raznih advokatskih komora jer nisu advokati, već državni službenici/uposlenici, a u vladinom sektoru postoje samo edukacije za sudije i tužioce putem centara za edukaciju sudija i tužilaca (CEST RS i CEST FBiH). Centar i zavodi imaju priliku za formalnu edukaciju samo kroz nadležne agencije za državnu službu, ali su te edukacije vrlo rijetke.

Premda nema službenih programa edukacije i obuke profesionalaca koji pružaju pravnu pomoć žrtvama nasilja, postoje prilike za učenje

i razvoj vještina u oblasti zaštite od nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici. To uglavnom omogućavaju NVO koje provode različite aktivnosti u tom pogledu, ali iscrpna i sveobuhvatna lista takvih programa i prilika za obuku nije dostupna (Galić i Petrić, 2015.). Međutim, Galić i Petrić (2015.) navode da ove aktivnosti NVO uključuju edukaciju o referalnim mehanizmima na lokalnom nivou i pružaju osnovna znanja o uzrocima rodno zasnovanog nasilja, principima ravnopravnosti spolova, zakonskim obavezama lokalne vlasti u pogledu nasilja u porodici, kao i jačanju partnerstava između lokalnih vlasti, subjekata zaštite i organizacija koje pružaju specijalizirane usluge podrške ženama koje su pretrpjele nasilje. Edukacije, premda sporadično, nude i razne međunarodne organizacije i razvojne agencije (kao što je UNDP, UNICEF, OSCE). Centar za besplatnu pravnu pomoć RS rijetko pohađa te edukacije, dok su zavodi u FBiH češće prisutni. Profesionalci iz specijaliziranih NVO organiziraju i pohađaju edukacije između sebe, a često imaju dugogodišnje iskustvo u prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, tako da neke od edukacija mogu održati i sami. Ekspertizu često interno prenose stariji uposlenici mlađima unutar organizacije. Značajan problem sa edukacijama koje provode NVO za državne službenike, advokate, sudije ili tužioce je da ekspertiza profesionalaca iz NVO nije dovoljno cijenjena.

UNDP je proveo analizu (n.d.) obrazovnih potreba pružalaca besplatne pravne pomoći koja je pokazala potrebu unapređenja i razvoja vještina, tehnika i individualnih i timskih sposobnosti uposlenika, s posebnim naglaskom na postupanje sa ranjivim kategorijama, kao što su žrtve rata, žrtve nasilja u porodici, maloljetnici, itd. Ove kategorije su navedene kao uobičajeni korisnici pravne pomoći. Pored toga, njihovi nalazi ukazuju na značajan manjak finansijskih sredstava koja se izdvajaju za edukaciju profesionalaca koji pružaju pravnu pomoć, a kada se edukacije i organizuju, obično to rade NVO i projekti koje finansiraju strani donatori. Nema institucionaliziranog sistema za unapređenje kapaciteta i znanja u ovoj oblasti. Ni jedan pružalac besplatne pravne pomoći nema redovan pristup profesionalnoj podršci kao što je supervizija i anti-stres programi, a kada i imaju, obično je eksterna i zavisi od projekta. Zaposlenici NVO koje pružaju druge specijalizirane usluge, kao što je psihološka podrška žrtvama nasilja, imaju pristup istim uslugama podrške.

Kao izazove za prevenciju nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici Centar i zavodi navode da se institut braka i porodice olako shvaća i da to uzrokuje najviše porodičnih svađa uključujući i nasilje u porodici. Također navode da se izriče previše zaštitnih mjera za verbalne razmirice i da to uništava brakove. Smatraju da je ključ za prevenciju nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici u upoznavanju budućih partnera o njihovim bračnim obavezama i pravima i u strateškom pristupu sprečavanju razvoda od strane nadležnih vladinih institucija. Sveukupna ocjena je da pružaoci besplatne pravne pomoći u vladinom sektoru ne razumiju rodnu predodređenost nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici i njihove uzroke koji potiču iz patrijarhalnih društvenih sistema. Nevladine organizacije imaju drugačiju perspektivu o izazovima u prevenciji nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici. Prije svega izazove nalaze u patrijarhalnom društvu u kojem se nasilje nad ženama i djevojčicama i nasilje u porodici još uvijek ne percipira kao društveni problem, već privatna stvar i u kojem ponovna tradicionalizacija rodni uloga uzima svoj danak. Druge izazove vide u nedostatku pune koordinacije nadležnih institucija i sistematskog pristupa, djelomičnoj i površnoj aktivnosti prevencije i činjenici da mnoge žene nisu upoznate sa svojim pravima. Svi navode nedostatak sredstava za pružaoce usluga kao glavni izazov, a iz toga proizilazi i manjak kvalifikovanih profesionalaca koji bi radili u ovim ustanovama.

2.4 Zaštita i podrška

Uočen je nedostatak holističkog odgovora na nasilje nad ženama i djevojčicama i nasilje u porodici u BiH, većinom zbog fragmentiranog i nerazvijenog sistema besplatne pravne pomoći i u institucionalnom i u zakonodavnom smislu.

Oba entitetska zakona o zaštiti od nasilja u porodici garantuju žrtvama nasilja neograničen pristup nadležnim sudovima i oslobađanje od svih troškova sudskog postupka.⁷³ Prema zakoni o pružanju (besplatne) pravne pomoći u BiH nisu identični i postoje neke značajne razlike između njih, odredbe koje se odnose na prava žrtava nasilja na pravnu pomoć su vrlo slične. Obim pravne pomoći za žrtve nasilja uključuje opšte informacije o pravima i obavezama

⁷³ Član 10. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, član 5. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

(upućivanje žrtava nadležnom centru za socijalni rad, policiji, tužiocima, ustanovi zdravstvene zaštite), pružanje pravnog savjeta i podrške,⁷⁴ kao i zastupanje pred sudom,⁷⁵ naročito u predmetima iz porodičnog prava. Ovi oblici podrške su glavni doprinos sistema besplatne pravne pomoći zaštiti žrtava nasilja, jer nasilje u porodici ima obilježja krivičnog djela u FBiH, te krivičnog djela i prekršaja u RS, što znači da žrtve nasilja nisu aktivne stranke u bilo kojem od ovih postupaka, a Centar i zavodi za besplatnu pravnu pomoć ne vrše pravno zastupanje za žrtve nasilja u krivičnim odnosno prekršajnim postupcima.

Međutim, pružaoci usluga besplatne pravne pomoći u vladinom sektoru u FBiH mogu zastupati počinioca nasilja u krivičnim ili prekršajnim postupcima i obično to i čine kako bi se uštedila budžetska sredstva koja bi u protivnom bila potrošena na advokate sa liste branilaca po službenoj dužnosti koji su ovlašteni za zastupanje pred jednim od sudova u FBiH. Postoje dva problema u ovoj praksi. Kao prvo, ukoliko zavod za besplatnu pravnu pomoć zastupa tj. brani počinioca nasilja pred sudom, žrtva u tom konkretnom predmetu nasilja ne može biti zastupana od strane istog zavoda zbog mogućeg sukoba interesa, što znači da zastupanje počinioca nasilja često može biti na račun zaštite žrtve nasilja. Iako su žrtve nasilja jedini svjedoci u krivičnom postupku u FBiH, odnosno nije im potreban pravni zastupnik jer država goni počinioca po službenoj dužnosti, činjenica da država počiniocima nudi pravnog zastupnika po službenoj dužnosti kroz zavode za besplatnu pravnu pomoć koji se finansiraju iz budžeta, dok istovremeno tuži tog počinioca kroz tužilaštvo, može biti vrlo problematična u smislu podrške i zaštite koju bi država trebala pružati u slučaju nasilja nad ženama i djevojčicama ili nasilja u porodici. Kao drugo, ova praksa oduzima mnogo vremena i resursa već preopterećenim zavodima za pravnu pomoć. To pokazuje činjenica da je samo u 2016. godini Zavod za pružanje pravne pomoći TK sa samo tri uposlenika ostvario uštedu u budžetu Kantona od 364.000 KM preuzimanjem zastupanja po službenoj dužnosti počinioca krivičnih djela i

⁷⁴ Do pravnog zastupanja pred sudom, ove usluge uključuju opšte pravne informacije, pravni savjet u konkretnim slučajevima i pravnu podršku koja obuhvata razne podneske, tužbe, apelacije, zahtjeve, popunjavanje obrazaca, neprocesne prijedloge itd.

⁷⁵ To obuhvata parnične postupke, vanparnične postupke, izvršne postupke i upravne sporove, kao što je razvod braka, izdržavanje ili alimentacija, utvrđivanje i raspodjela imovine, naknada štete, prekid radnog odnosa, itd.

prekršaja pred sudom, što dodatno opterećuje zavode s obzirom na djelokrug njihovog rada. To se odnosi samo na Federaciju BiH, jer u Republici Srpskoj Centar za pružanje besplatne pravne pomoći ne pruža odbranu po službenoj dužnosti u krivičnom i prekršajnom postupku.

Još jedno pitanje u pružanju besplatne pravne pomoći je ispunjavanje kriterija za dobijanje tih usluga kao žrtva nasilja. Kriteriji su propisani mnogobrojnim zakonima koji nisu međusobno usklađeni. Na primjer, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS⁷⁶ propisuje da žrtve nasilja u porodici imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć u postupcima ostvarivanja svojih prava i zaštite, u skladu sa propisima koji regulišu oblast besplatne pravne pomoći, ali Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći RS⁷⁷ to pravo je ograničeno na osobe koje primaju socijalnu pomoć i druge osobe lošeg imovnog stanja, kao što su nezaposleni, djeca bez roditeljskog staranja, penzioneri, žrtve nasilja čiji prihod ne prelazi najnižu prosječnu neto platu u RS. Žrtve nasilja ostvaruju besplatnu pravnu pomoć ne na osnovu statusa žrtve, već na osnovu imovnog stanja. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH ne predviđa pravo na besplatnu pravnu pomoć za žrtve nasilja, već samo pravo na pravnu pomoć koje će utvrditi kantonalne vlade,⁷⁸ a kantonalni zakoni o pravnoj pomoći sadrže različite odredbe u tom smislu.⁷⁹ NVO koje pružaju besplatnu pravnu pomoć, pri čemu rijetko pružaju pravno zastupanje,⁸⁰ nude besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja u obliku opštih informacija i pravnog savjeta, bez obzira na imovno stanje korisnika.⁸¹ U tom pogledu osnovna razlika između usluga besplatne pravne pomoći koje pružaju NVO i Centra odnosno zavoda je pravno zastupanje

pred sudom, jer NVO obično imaju male ili nikakve kapacitete za pravno zastupanje, dok vladine ustanove pružaju pravno zastupanje kada je potrebno, ali imaju vrlo malo vremena na raspolaganju uslijed širokog spektra usluga i manjka kvalifikovanog osoblja. Na primjer, Zavod KS je u 2017. godini imao samo 5 uposlenika, što znači oko 738 klijenata po uposleniku godišnje.

Kako navodi Ninković (2016.), broj zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć u BiH u periodu od januara do septembra bio je 40.631, od čega 25.192 zahtjeva prema NVO koje pružaju pravnu pomoć i 15.439 prema ustanovama. Ukupan broj riješenih zahtjeva je 27.294, od čega su NVO riješile 24.139 zahtjeva, a ustanove 3.155. Ninković (2016.) napominje da složenost riješenih zahtjeva varira od pružanja opštih informacija i savjeta do pravnog savjeta i pravnog zastupanja.

Značajan problem u pružanju pomoći žrtvama nasilja je i sekundarna viktimizacija. Ukoliko žrtva nasilja aktivno traži priznavanje statusa žrtve i odgovarajući tretman, to će obično pokrenuti niz drugih procedura nad kojima žrtva nema gotovo nikakvu kontrolu. Te procedure mogu, a i ne moraju, rezultirati odobravanjem statusa žrtve, ali čak i kada je ishod pozitivan, mogu nastati dodatni troškovi i dalje stradanje žrtve, naročito u pogledu indirektnih troškova parničnog postupka. Iako žrtve nasilja mogu biti oslobođene plaćanja sudskih taksi na zahtjev, drugi troškovi, kao što su troškovi parničnog postupka, vještačenja i vještaci ne idu na teret države. Troškove parničnog postupka pokriva strana koja je izgubila predmet, što često može biti žrtva nasilja, a dodatni troškovi mogu nastati kod imovinskopravnog zahtjeva protiv počinioca nasilja. Naime, iako žrtva nasilja na kraju krivičnog postupka bude upitana da li podnosi imovinskopravni zahtjev prema počiniocu, krivični sud uvijek upućuje stranke na parnični postupak za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. Iz takve prakse proizilaze dva problema. Prvo, upućivanjem na drugi postupak u istoj stvari, žrtve nasilja se izlažu sekundarnoj viktimizaciji i rješavanje po njihovom imovinskopravnom zahtjevu može trajati dugo. Drugo, kako bi podnijele imovinskopravni zahtjev protiv počinioca u parničnom postupku žrtve moraju platiti troškove vještačenja kako bi sud mogao utvrditi iznos štete. Pošto ti troškovi mogu ići i do 600 KM, žrtve nasilja vrlo često odustaju od imovinskopravnog zahtjeva. Neke NVO koje nude pravno zastupanje imaju projektna

76 Član 10. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

77 Član 17. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

78 Član 31. i 32. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

79 Na primjer, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći KS priznaje žrtve nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja i seksualnog nasilja u ratu, bez obzira na njihov finansijski status (član 11. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći KS), a Zakon o pravnoj pomoći TK priznaje samo korisnike socijalne pomoći i druge koji su slabog imovnog stanja (član 14. i 15. Zakona o pravnoj pomoći TK). Da bi se odobrila besplatna pravna pomoć u KS na osnovu statusa žrtve nasilja, Zavod za besplatnu pravnu pomoć KS traži informacije o mjerama zaštite koje je izrekao sud, a ako takve mjere još nisu izrečene, žrtvu nasilja se savjetuje da prijavi nasilje.

80 Kao što su Udružene žene Banja Luka, Centar ženskih prava Zenica, Vive žene Tuzla itd.

81 Prema podacima na web stranicama pojedinačnih NVO.

sredstva za te troškove, ili traže sredstva od nadležnih centara za socijalni rad, a vrlo malo vladinih pružalaca besplatne pravne pomoći ima sredstva izdvojena za ovu svrhu, kao što je to Zavod TK. Međutim, kako ovo pitanje nije sistematski riješeno, žrtve nasilja najčešće ostaju uskraćene za njihovo pravo na naknadu štete. Sud BiH je tek nedavno počeo odlučivati o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku u predmetima seksualnog nasilja u ratu, ali je to diskreciona odluka pojedinačnog sudije. Nema državne naknade ukoliko je žrtva nasilja zadobila teške tjelesne ozljede ili joj je narušeno zdravlje, u slučajevima kada tu štetu nije moguće naplatiti iz drugih izvora, kao što je počinitelj, osiguranje ili zdravstvene i socijalne naknade.

NVO pružaju značajnu podršku i doprinose sistemu besplatne pravne pomoći u BiH, što je naročito relevantno za kantone koji nemaju kantonalne zavode zbog nedostatka odgovarajućeg zakona. Na primjer, sve usluge besplatne pravne pomoći u Srednjobosanskom kantonu pružaju NVO, a najrelevantnija organizacija u toj oblasti je Centar ženskih prava iz Zenice koja je osnovala mobilni tim koji odlazi u Travnik dva puta mjesečno i pruža pravnu pomoć ženama, uključujući žrtve svih oblika nasilja. Organizacija objavljuje godišnje izvještaje o pruženoj pravnoj pomoći.⁸² Prije toga ova NVO je imala mobilni tim koji je pokrивao nekoliko općina Srednjobosanskog kantona, ali to više ne mogu zbog nedostatka novca. NVO obično imaju mobilne timove koji pokrивaju neke udaljene lokacije, uključujući lokacije koje nisu obuhvaćene zakonodavstvom o besplatnoj pravnoj pomoći, ali te aktivnosti u potpunosti zavise od raspoloživih donatorskih sredstava. Ako postoje, mobilni timovi obično rade u prostorijama koje obezbjeđuju općine ili centri za socijalni rad, što ističu kao primjer dobre prakse i pozitivne saradnje sa lokalnim organima vlasti, premda oni ne pružaju nikakav drugi vid podrške, kao što je finansijska. Centar za besplatnu pravnu pomoć RS je morao da ugasi kancelarije u sjedištima opštinskih sudova zbog smanjenja budžeta. Sada imaju kancelarije samo u pet sjedišta okružnih sudova u RS, dok se sjedišta opštinskih sudova pokrивaju kroz uredovne dane jednom mjesečno na svakoj lokaciji. Godišnji plan uredovnih dana izrađuje se svake godine.

82 Ovi izvještaji uključuju broj klijenata, ko ih je uputio, pružene usluge prema oblasti prava, statističke podatke o žrtvama nasilja i vrstama nasilja koje su pretrpjele, kao i najvažnije aktivnosti za unapređenje usluga. (Centar ženskih prava, 2016.).

Zbog malog budžeta i manjka osoblja, zavodi za besplatnu pravnu pomoć u Federaciji BiH obično ne mogu održavati uredovne dane u udaljenim mjestima izvan njihovih sjedišta koja su u administrativnim centrima kantona. Druge mogućnosti obuhvaćaju besplatne pravne informacije i savjet koji nude neke opštine, ali je osnovano vrlo malo takvih kancelarija.

Što se tiče referalnog sistema, pružaoci usluga su uspostavili saradnju sa drugim relevantnim pružaocima usluga koji nude besplatnu pravnu pomoć i upućuju svoje klijente drugim specijaliziranim institucijama i organizacijama. Ninković (2016.) navodi da 66% pružalaca besplatne pravne pomoći imaju uspostavljen referalni mehanizam, 15% njih ima ad hoc pristup, odnosno povremeno i u posebnim slučajevima upućuju svoje korisnike, a 19% nema uspostavljen referalni mehanizam niti upućuje svoje korisnike u specijalizirane institucije i organizacije. Žrtve nasilja pružaocima besplatne pravne pomoći upućuju sve institucije i pružaoci usluga, obično policija, centri za socijalni rad i (druge) NVO. Žrtve nasilja će se češće prvo obratiti NVO koje pružaju besplatnu pravnu pomoć nego vladinim ustanovama. Kada se prvo obrate bilo kojem pružaocu besplatne pravne pomoći, obavještavaju ih o proceduri i ohrabruju da prijave nasilje policiji, jer žrtve nasilja vrlo često ne žele da prijave počinioca. Slučajevi nasilja se rijetko prijavljuju policiji bez pristanka žrtve. Sve vladine ustanove navode da je dosadašnja saradnja sa NVO bila vrlo dobra, naročito u pogledu upućivanja. Na primjer, ako vladina ustanova ne može pružiti besplatnu pravnu pomoć osobi koja ne ispunjava zakonske kriterije ili zbog sukoba interesa o kojem je već bilo riječi u prethodnom tekstu, ali se priznaje njeno pravo na takve usluge, uputit će tu osobu specijaliziranoj NVO i obratno, ako NVO ne pruža pravno zastupanje, a ima slučaj nasilja u porodici u kojem je žrtvi potrebno zastupanje pred sudom kako bi ostvarila svoja prava, NVO će takav slučaj uputiti vladinim ustanovama za pravnu pomoć. Neke NVO upućuju i druge građane ukoliko ne spadaju ni u jednu od njihovih prioritarnih kategorija.⁸³ Specijalizirane NVO navode da iako je saradnja sa vladinim zavodima i Centrom odlična, može se još više unaprijediti kroz veći nivo saradnje i nadopunjavanja. Također, samo NVO koje vode sigurne kuće procjenjuju ugroženost žrtve i rizik od ponavljanja nasilja kako bi se upravljalo

83 Na primjer, u udruženju Vaša prava izbjeglice i raseljena lica imaju prednost.

rizikom i pružila sigurnost i podrška, dok druge NVO i vladine ustanove takve procjene ne vrše.

I vladine ustanove i NVO centri upoznaju svoje stranke sa raspoloživim pravnim lijekovima, uključujući informacije o tome kako da prijave nasilje i kakav je dalji postupak nakon prijave (Babović, 2017.; Vaša prava, 2015.). Pravni savjet nudi se svakome ko ga zatraži, čak i kada se radi samo o upoznavanju sa raspoloživim pravnim lijekovima, načinu osiguranja dokaza i upućivanju na druge službe za zaštitu kao što su centri za socijalni rad, policija i ustanove zdravstvene zaštite, itd. (Babović, 2017.). Žrtve nasilja upoznaju se sa pravnim lijekovima lično prilikom posjete centru za besplatnu pravnu pomoć ili putem telefona ili emaila. Ukoliko se traži jednostavna, opšta informacija, mogu je dobiti putem telefona, a za složenije slučajeve traži se njihov dolazak u centar. Samo specijalizirane NVO nude dostupnost tokom cijelog dana, sedam dana u sedmici. To se naročito odnosi na one organizacije koje imaju sigurne kuće ili SOS telefon. Druge NVO i Centar i zavodi za besplatnu pravnu pomoć su dostupni u toku radnog vremena, koje je obično od 8 do 16 sati, i u pravilu ne sarađuju direktno sa SOS linijama. Usluge se mogu pružiti samo na domaćim jezicima i ponekad na engleskom, a pružaoci usluga nemaju kapacitete za angažovanje tumača za znakovni jezik. Većina objekata u kojima se pruža besplatna pravna pomoć nemaju pristup za stranke u invalidskim kolicima i u takvim slučajevima strankama se pomogne prilikom ulaska u zgradu ili penjanja na gornji sprat.

Pružaoци usluga koriste različite komunikacijske kanale za obavještanje građana o raspoloživim oblicima besplatne pravne pomoći. Većinom se radi o njihovim web stranicama, ali i radio i televizijskim stanicama, društvenim medijima, a bilborde i brošure koriste mnogo manje nego u prethodnim godinama (Ninković, 2016.). Centar i zavodi objavljuju informativne brošure o uslugama besplatne pravne pomoći, obično uz pomoć donatora kao što je UNDP, ali te publikacije se rijetko ažuriraju.⁸⁴ Uz navedena sredstva obavještanja građana, NVO često organiziraju upečatljive medijske kampanje, zavisno od raspoloživih sredstava. Specijalizirane NVO navode da su njihove usluge prepoznatljive u javnosti, a mnoge stranke su im uputili raniji

korisnici. Distribucija informativnih letaka i brošura je nešto bolja kod NVO i njihovi materijali se mogu naći u prostorijama svih nadležnih institucija i pružalaca usluga, kao što su centri za socijalni rad, ministarstva, sudovi, policija, općine, itd. Jedan od dobrih primjera ovakve prakse je plan Centra ženskih prava da napravi manje plakate koji će se staviti na vidljivo mjesto u relevantnim institucijama, ali je ideja trenutno na čekanju dok se ne obezbijede potrebna sredstva.

U vezi sa nekim glavnim izazovima u pogledu zaštite i podrške, pružaoci besplatne pravne pomoći u vladinom sektoru navode da su preopterećeni, a NVO navode da su premalo plaćeni, što ukazuje na evidentan problem nedostatnog finansiranja sistema besplatne pravne pomoći u BiH. Osim toga, pružaoci usluga besplatne pravne pomoći i u vladinom i u nevladinom sektoru navode da se njihov doprinos pravosuđu u BiH, kao i njihovo mišljenje u sudskom postupku ne cijene u dovoljnoj mjeri, zbog snažnog advokatskog lobija u zemlji. Također su svjesni da relevantne zakone treba uskladiti i izmijeniti kriterije za odobravanje besplatne pravne pomoći kako bi se obuhvatile i druge kategorije građana, bez obzira na njihovo imovno stanje, kao što su žrtve nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici. Svi pružaoci usluga navode da kapacitete pružalaca besplatne pravne pomoći treba ojačati, naročito u pogledu profesionalaca i advokata sa položenim advokatskim ispitom koji mogu zastupati pred sudom, kao i u pogledu standardizacije usluga, certificiranja pružalaca usluga i licenciranja advokata i pravnika koji pružaju usluge. Dodatni izazov vide u nedostatku koordinacije, predanosti i sistematskog pristupa koji bi donio dugoročne rezultate. Čini se da su svi aktivno uključeni sve dok postoje donatorska sredstva, ali čim se projekt završi, zajedničke aktivnosti prestaju. U pogledu sudskih postupaka glavni izazovi su trajanje postupka, neprepoznavanje i nepravovremeno reagovanje na slučajeve nasilja, ali i činjenica da mnoge žrtve nasilja odlučuju da odustanu od krivičnog gonjenja, što tužiocima često ne ostavlja dostatne dokaze za nastavak istrage. Nezaposlenost počinioca i činjenica da izdržava porodicu vrlo često se uzimaju kao olakšavajuće okolnosti u krivičnom postupku, a jednako tako počinioci krivičnih djela često budu oslobođeni ili im se izrekne uvjetna osuda.

84 Na primjer, najnovija brošura Centra za besplatnu pravnu pomoć RS objavljena je prije 8 ili 9 godina. Ove brošure se mogu naći u sudovima ili u opštinama gdje Centar redovno održava uredovne dane.

III PREPOUKE

Preporuke koje slijede zasnovane su na prethodno iznesenim nalazima, a odnose se na unapređenje pružanja usluga žrtvama nasilja u sektoru policije i besplatne pravne pomoći u dva entiteta u Bosni i Hercegovini:

3.1 Specifične preporuke za Federaciju Bosne i Hercegovine

Policijski sektor

1. Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova u FBiH trebaju uspostaviti odjeljenja za suzbijanje nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, jer su takva odjeljenja više senzibilizirana za rad na slučajevima nasilja i pripremljenija za rad na najsofisticiranijim slučajevima nasilja. S obzirom na njihovu usku specijalizaciju, takva odjeljenja predstavljaju vrijedan resurs za obuku drugih policijskih službenika. Ogladni primjer takvog specijaliziranog odjeljenja je Odjeljenje za seksualne delikte, maloljetničku delinkvenciju i nasilje u porodici Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona.
2. Implementacija Istanbulske konvencije mora obuhvatiti mjere za proširenje obuke o nasilju nad ženama i djevojčicama i nasilju u porodici kako bi se obuhvatili svi profesionalni nivoi policijskog sistema. Obuke se trebaju fokusirati na otkrivanje i prepoznavanje svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici i njegovih karakteristika, načine izbjegavanja sekundarne viktimizacije, izricanje zaštitnih mjera, postupanje sa osobama sa invaliditetom, referalne mehanizme, provođenje procjena rizika i upoznavanje sa strukturama koje podržavaju nasilje. Potrebni su resursi i sistematska, dugoročna obuka u kojoj će se prepoznati, priznati i iskoristiti ekspertiza nevladinih organizacija.
3. Srednjobosanski kanton jedini u Federaciji BiH nije usvojio Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, a Kanton 10 još uvijek nije uspostavio zavod za pružanje besplatne pravne pomoći. Kantonalne vlade ovih kantona trebaju što prije riješiti ovaj problem i donijeti potrebni zakon, odnosno uspostaviti zavod.
4. Usluge podrške koje pružaju specijalizirane NVO moraju biti priznate. Potrebno je izdvojiti sredstva za NVO kroz kombinovano finansiranje od strane lokalnih i kantonalnih odnosno entitetske vlade. Ovakav vid finansiranja iz javnih budžeta potreban je naročito za one NVO u Federaciji BiH koje mogu osigurati i preventivne aktivnosti i usluge podrške na istom mjestu i to posebno za njihov rad na terenu i mobilne timove, jer mnoge naročito ranjive žene možda nemaju pristup uslugama.
5. Dostatni finansijski i ljudski resursi moraju biti obezbijeđeni za implementaciju Istanbulske konvencije u vladinom sektoru besplatne pravne pomoći, odnosno u kantonalnim zavodima za besplatnu pravnu pomoć. Potrebna su i sredstva za istraživanje, kako bi se provodilo redovno praćenje i prikupljanje podataka.
6. Potrebni su resursi i sistematska, dugoročna obuka u kojoj će se prepoznati, priznati i iskoristiti ekspertiza NVO. Implementacija Istanbulske konvencije mora obuhvatiti mjere za proširenje edukacije o nasilju nad ženama i djevojčicama odnosno nasilju u porodici na sve profesionalne nivoe u sistemu besplatne pravne pomoći. Edukacija profesionalaca iziskuje dostatne resurse kako bi profesionalci mogli uočiti nasilje nad ženama i djevojčicama i nasilje u porodici i njegove karakteristike, pitati stranku o nasilju, ispoštovati eventualne obaveze prijavljivanja i uputiti stranku na druge usluge za podršku.
7. Specijalizirane NVO igraju aktivnu ulogu u provedbi ne samo Istanbulske konvencije, nego i zaštiti osoba koje su preživjele nasilje. Stoga ih treba uključiti u buduće strateške, operativne i finansijske planove. Neophodno je prepoznati posebnu ulogu NVO kao stručnjaka za pojave koje obuhvata Konvencija i kao pružalaca usluga, te razviti usluge zajedno sa nevladinim organizacijama, u skladu sa Konvencijom.
8. Relevantni kantonalni zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći trebaju biti usklađeni, a kriteriji za odobravanje pravne pomoći

Sektor besplatne pravne pomoći

3. Srednjobosanski kanton jedini u Federaciji BiH nije usvojio Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, a Kanton 10 još uvijek nije

trebaju biti izmijenjeni kako bi se obuhvatile i druge kategorije građana, bez obzira na njihovo imovno stanje, kao što su to žrtve nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici.

9. Besplatna pravna pomoć za žrtve nasilja mora biti odmah dostupna svim grupama. Te usluge moraju biti dostupne bez zakazivanja ili identifikacionih dokumenata, novca ili poznavanja službenih jezika BiH.
10. Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u Federaciji BiH mora biti organizirana tako da se uvaži rodna specifičnost usluge i različitosti žena, te da se osigura dostupnost i pristup uslugama za ranjive grupe, kao što su starije žene, žene sa invaliditetom, rodne i seksualne manjine, beskućnice, žene bez dokumenata i imigrantice.
11. Značajan problem u pružanju usluga podrške žrtvama nasilja je sekundarna viktimizacija. Žrtve nasilja treba osloboditi plaćanja dodatnih troškova, kao što su troškovi parničnog postupka i vještačenja.

3.2 Specifične preporuke za Republiku Srpsku

Policijski sektor

1. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS treba uspostaviti specijalizovano odjeljenje za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, jer su takva odjeljenja više senzibilizirana za rad na slučajevima nasilja i pripremljenija za rad na najsloženijim slučajevima nasilja. S obzirom na njihovu usku specijalizaciju, takva odjeljenja predstavljaju vrijedan resurs za obuku drugih policijskih službenika. Ogladni primjer takvog specijalizovanog odjeljenja je Odjeljenje za seksualne delikte, maloljetničku delinkvenciju i nasilje u porodici Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona.
2. Implementacija Istanbulske konvencije mora obuhvatati mjere za proširenje obuke o nasilju nad ženama i djevojčicama i nasilju u porodici kako bi se obuhvatili svi profesionalni nivoi policijskog sistema. Obuke se trebaju fokusirati na otkrivanje i prepoznavanje svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici i njegovih karakteristika, načine izbjegavanja sekundarne viktimizacije, izricanje zaštitnih mjera, postupanje sa osobama sa invaliditetom, razliku između kvalifikacije

djela kao krivičnog djela odnosno kao prekršaja, referalne mehanizme, provođenje procjena rizika i upoznavanje sa strukturama koje podržavaju nasilje. Važno je da se u obukama policijskih službenika stavi naglasak na nedavno uvedena krivična djela, tj. žensko genitalno sakaćenje, proganjanje i polno uznemiravanje. Potrebni su resursi i sistematska, dugoročna obuka u kojoj će se prepoznati, priznati i iskoristiti ekspertiza nevladinih organizacija.

3. Policijske službenike treba obučiti da prepoznaju potrebu i značaj hitnih zaštitnih mjera. Također ih treba potaknuti da traže takve mjere, jer se hitne zaštitne mjere u Republici Srpskoj ne koriste u dovoljnoj mjeri i njihov značaj nije prepoznat u smislu zaštite žrtava nasilja i prevencije ponavljanja nasilja.

Sektor besplatne pravne pomoći

1. Usluge podrške koje pružaju specijalizovane NVO moraju biti priznate. Potrebno je izdvojiti sredstva za NVO kroz kombinovano finansiranje od strane lokalnih odnosno entitetske vlade. Ovakav vid finansiranja iz javnih budžeta potreban je naročito za one NVO u RS koje mogu osigurati i preventivne aktivnosti i usluge podrške na istom mjestu i to posebno za njihov rad na terenu i mobilne timove, jer mnoge naročito ranjive žene možda nemaju pristup uslugama.
2. Dostatni finansijski i ljudski resursi moraju biti obezbijeđeni za implementaciju Istanbulske konvencije u vladinom sektoru besplatne pravne pomoći, odnosno u Centru za pružanje besplatne pravne pomoći RS. Potrebna su i sredstva za istraživanje, kako bi se provodilo redovno praćenje i prikupljanje podataka.
3. Potrebni su resursi i sistematska, dugoročna obuka u kojoj će se prepoznati, priznati i iskoristiti ekspertiza NVO. Implementacija Istanbulske konvencije mora obuhvatiti mjere za proširenje edukacije o nasilju nad ženama i djevojčicama odnosno nasilju u porodici na sve profesionalne nivoe u sistemu besplatne pravne pomoći u RS. Edukacija profesionalaca iziskuje dostatne resurse kako bi profesionalci mogli uočiti nasilje nad ženama i djevojčicama i nasilje u porodici i njegove karakteristike, pitati stranku o nasilju, ispoštovati eventualne obaveze prijavljivanja i uputiti stranku na druge usluge za podršku.
4. Specijalizovane NVO igraju aktivnu ulogu u

provedbi ne samo Istanbulske konvencije, nego i zaštiti osoba koje su preživjele nasilje. Stoga ih treba uključiti u buduće strateške, operativne i finansijske planove. Neophodno je prepoznati posebnu ulogu NVO kao stručnjaka za pojave koje obuhvata Konvencija i kao pružalaca usluga, te razviti usluge zajedno sa nevladinim organizacijama, u skladu sa Konvencijom.

5. Relevantni zakoni trebaju biti usklađeni, a kriteriji sa odobravanje besplatne pravne pomoći trebaju biti izmijenjeni kako bi se obuhvatile i druge kategorije građana, bez obzira na njihovo imovno stanje, kao što su to žrtve nasilja nad ženama i djevojčicama odnosno nasilja u porodici.
6. Besplatna pravna pomoć za žrtve nasilja mora biti odmah dostupna svim grupama. Te usluge moraju biti dostupne bez zakazivanja ili identifikacionih dokumenata, novca ili poznavanja službenih jezika BiH.
7. Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u Republici Srpskoj mora biti organizovana tako da se uvaži rodna specifičnost usluge i različitosti žena, te da se osigura dostupnost i pristup uslugama za ranjive grupe, kao što su starije žene, žene sa invaliditetom, rodne i seksualne manjine, beskućnice, žene bez dokumenata i imigrantice.
8. Značajan problem u pružanju usluga podrške žrtvama nasilja je sekundarna viktimizacija. Žrtve nasilja treba osloboditi plaćanja dodatnih troškova, kao što su troškovi parničnog postupka i vještačenja.

DODATAK I SPISAK LITERATURE

Studije i izvještaji

Babović, Marija; Pavlović, Olivera; Ginić, Katarina; et al. (2013) Prevalence and characteristics of violence against women in BiH. Gender Equality Agency BiH, Sarajevo. / Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u BiH. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Sarajevo/

Babović, Marija (2017.) Izvještaj o procjeni kapaciteta za sprovođenje konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i u porodici, u sektorima policije, obrazovanja i besplatne pravne pomoći u Republici Srpskoj. Gender centar Vlade Republike Srpske, Banja Luka.

Centar ženskih prava (2016.) Sažetak o pruženoj besplatnoj pravnoj pomoći u 2016. godini. Centar ženskih prava: Zenica.

Centar ženskih prava (2015.) Sažetak o pruženoj besplatnoj pravnoj pomoći u 2015. godini. Centar ženskih prava: Zenica.

Galić, Nenad; Petrić, Natalija (2015.) Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Osnovna studija. Fondacija Udružene žene Banja Luka, Banja Luka.

Gender centar Vlade Federacije BiH (2017.) Postupanje u slučajevima nasilja u porodici – Multisektorski odgovor; Zaštita, pomoć i podrška žrtvama nasilja u porodici; Provođenje zaštitnih mjera izrečenih počiniocima nasilja u porodici.

Gender centar Vlade Republike Srpske (2016.) Poseban izvještaj o stanju podataka i praćenju rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj sa preporukama za djelovanje.

Ivić, Gorica (ur.) (2016.) Zaštita žena i djece žrtava nasilja u porodici na lokalnom nivou – od zakona do stvarne implementacije. Fondacija Udružene žene, Banja Luka.

Kovačević, Alma; Hadžović, Denis (2015.) Policing in Bosnia and Herzegovina. Center for Security Studies, PointPulse. /Stanje u

oblasti policije u Bosni i Hercegovini. Centar za sigurnosne studije, PointPulse./

Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći BiH (n.d.) Informativni letak – Kako do besplatne pravne pomoći.

Ninković, Snježana (2016.) Pristup pravdi: Pružanje informacija, savjeta i besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini. Asocijacija za demokratske inicijative, Sarajevo.

Šćepović, Dragana (ur.) (2018.) Priručnik – Multisektorski odgovor na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Gender centar Vlade Republike Srpske, Banja Luka.

UNDP (2012.) Access to Justice – Supporting the Rule of Law and Transitional Justice. /Pristup pravdi - Podrška vladavini prava i tranzicionoj pravdi./

UNDP (2013.) Besplatna pravna pomoć u Bosni i Hercegovini – brošura za korisnike usluga.

UNDP (n.d.) Plan i program dvogodišnje obuke pružaoca besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini – Prijedlog za razmatranje.

Vaša prava (2015.) Analiza o pravnom položaju i pristupu pravdi žena u Bosni i Hercegovini. Udruženje Vaša prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

Walby, Sylvia (2016.) Ensuring Data Collection and Research on Violence against Women and Domestic Violence: Article 11 of the Istanbul Convention – A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe, Strassbourg /Osiguravanje prikupljanja podataka i istraživanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: član 11 Istanbulske konvencije - Zbornik radova o Konvenciji Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Vijeće Evrope, Strassbourg/

Pravni okvir i politike

Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite (2017-2020.)

Combating violence against women: minimum

standards for support services (EG-VAW-CONF (2007) Study rev.) /Borba protiv nasilja nad ženama: minimalni standardi za usluge podrške (EG-VAW-CONF (2007.) Studija rev.)/	UN Essential Service Package for Women and Girls Subject to Violence /UN-ov paket osnovnih usluga za žene i djevojke izložene nasilju/
Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Council of Europe Treaty Series - No. 210) /Eksplanatorni izvještaj Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Serija ugovora Vijeća Evrope - br. 210)	Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH (Službeni glasnik BiH, br. 83/16)
Gender akcioni plan BiH (2013-2017.)	Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS (Službeni glasnik Republike Srpske br. 120/08)
Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), 1993 i Opcionalni protokol	Zakon o pravnoj pomoći Tuzlanskog kantona (Službene novine Tuzlanskog kantona br. 10/08)
Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici nad ženama i nasilja u porodici ("Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori", broj 19/13)	Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći Kantona Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo br. 01/11 i 40/17)
Krivični zakon FBiH (Službene novine FBiH br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)	Zakon o ravnopravnosti spolova BiH - prečišćeni tekst (Službeni glasnik BiH br. 32/10)
Krivični zakonik RS (Službeni glasnik RS br. 64/17)	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (Službene novine FBiH br. 20/13)
Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini (2015-2018)	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS (Službeni glasnik RS br. 102/12, 108/13 i 82/15)
Porodični zakon FBiH (Službene novine FBiH br. 35/05, 41/05 i 31/14)	
Porodični zakon RS (Službeni glasnik RS br. 54/02, 41/08 i 63/14)	
Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije (Službene novine FBiH br. 19/14)	
Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova (Službeni glasnik RS br. 73/14)	
Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u RS (2014-2019)	
Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2013-2017)	

DODATAK II

SMJERNICE ZA INTERVJUE

Pitanja za predstavnike sektora besplatne pravne pomoći

Osnovni podaci

9. Ime i prezime
10. Funkcija/pozicija
11. Organizacija/institucija

Vrsta organizacije/institucije

12. Kontakt podaci (telefon, email, adresa)

Pružanje usluga:

13. **(BiH)** Da li je uspostavljen ured za pružanje besplatne pravne pomoći pred tijelima i institucijama BiH u skladu sa Zakonom? Ako da, gdje se taj ured nalazi, ko njime rukovodi, ko obavlja usluge pružanja besplatne pravne pomoći, kako se taj ured finansira? Postoje li uredi uspostavljeni na nižim nivoima vlasti a koji su pod direktnom supervizijom MP?
14. **(FBiH)** Da li se i na koji način pruža besplatna pravna pomoć van administrativnih centara kantona (ukoliko su CBPP uspostavljeni, odnosno ukoliko ZBPP postoji)?
15. **(FBiH)** Ko je ovlašten da vrši nadzor nad radom CBPP u kantonima?
16. **(BiH i FBiH)** Da li se i na koji način pruža besplatna pravna pomoć na području kantona koji nemaju usvojene ZBPP odnosno uspostavljene CBPP?
17. **(RS)** Da li se i na koji način se pruža besplatna pravna pomoć u ostalim regijama odnosno pri osnovnim sudovima u RS? Postoje li mobilni timovi regionalnih kancelarija koji rade pri osnovnim sudovima u RS? Na koji način, po kojem rasporedu i koliko često se nudi besplatna pravna pomoć u sjedištima osnovnih sudova u kojima nisu uspostavljene kancelarije za BPP?
18. Da li pružate usluge u oblasti prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koje su to usluge (nabrojati)? **(NGO)**
19. U kojem obimu je Vaš rad, tj. rad Vaše institucije/organizacije, vezan za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? (procentualno) **(NGO)**
20. U kojem omjeru je rad Vaše institucije posvećen navedenim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici: (procentualno) nasilje u porodici, silovanje/

seksualno nasilje, seksualno zlostavljanje djece, proganjanje, krivična djela u ime "časti", genitalno sakaćenje žena, prisilan brak, seksualno uznemiravanje, trgovina ljudima, prisilan abortus i sterilizacija, drugi oblici nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici.

21. Da li postoji službenik-ca u Vašoj instituciji/organizaciji koji-a (po sistematizaciji radnih mjesta) ima obavezu da radi na poslovima prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koliko takvih službenika-ca upošljava Vaša institucija/organizacija? Koji je status tih službenika-ca (npr. privremeno zaposleni, stalno zaposleni, puno radno vrijeme, pola radnog vremena, itd.)? Ako ne rade isključivo na slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, na kojim još slučajevima rade navedeni službenici-e? **(NGO)**
22. **(NGO)** Iz kojih sredstava finansirate rad na pružanju besplatne pravne pomoći? Da li država osigurava sredstva ili dio sredstava za podršku vašem servisu?

Prevenција, podizanje svijesti i obuka stručnjaka-inja:

23. Da li organizujete ili učestvujete u aktivnostima s ciljem prevencije i zaustavljanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koje su to aktivnosti? **(NGO)**
24. Da li Vaša institucija/organizacija javno promovira i podržava inicijative koje za cilj imaju zaustavljanje nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, kao i unapređenje rodne ravnopravnosti? Ako da, koje su to inicijative i na koji način iskazujete podršku? **(NGO)**
25. Da li sarađujete za NVO/OCD (za NVO – sa institucijama) koje pružaju usluge žrtvama nasilja, naročito usluge besplatne pravne pomoći, na području vaše lokalne zajednice/na nivou kantona/entiteta? Ako da, sa kojim organizacijama/institucijama sarađujete i na koji način, odnosno da li je vaša saradnja službena ili neslužbena? Ako je službena, na koji način je uspostavljena saradnja (protokolom ili na drugi način)? **(NGO)**
26. Da li sarađujete sa sigurnim kućama i centrima za socijalni rad? Sa kojim sigurnim kućama i centrima za socijalni rad sarađujete? Kako ocjenjujete tu saradnju? **(NGO)**
27. Kako generalno ocjenjujete saradnju sa drugim institucijama i organizacijama koje

pružaju usluge podrške žrtvama nasilja? Na koji način biste unaprijedili tu saradnju? **(NGO)**

28. Da li ste pohađali odgovarajuće obuke za nadležne stručnjake-inje koji-e se bave žrtvama odnosno počiniteljima nasilja, obuke o sprečavanju i otkrivanju nasilja, rodnoj ravnopravnosti, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprečavanju sekundarne viktimizacije? Ako da, koliko vašeg osoblja je učestvovalo u takvim obukama, ko je organizovao te obuke, koliko su trajale, da li su bile obavezne? Da li su se službenici-e unutar vaše institucije poticali-e na učešće u tim obukama?
- 20a. **(NGO)** Da li ste pohađali odgovarajuće obuke za rad sa žrtvama odnosno počiniteljima nasilja, o sprječavanju i zaustavljanju nasilja, rodnoj ravnopravnosti, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprječavanju sekundarne viktimizacije? Ako da, koliko vašeg osoblja je učestvovalo u tim obukama, ko ih je organizovao i koliko su trajale?
29. Koliko često dobijate poziv za pohađanje ranije navedenih obuka? Da li redovno pohađate takve obuke? **(NGO)**
30. Da li vaše osoblje ima pristup bilo kojem obliku pomoći u radu na slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, o kojim oblicima pomoći se radi, da li je to supervizija, anti-stres program, fleksibilno radno vrijeme ili nešto drugo? **(NGO)**
31. Imate li dežurni telefon na koji vas mogu kontaktirati žrtve nasilja koje traže pravni savjet ili pomoć? Da li sarađujete sa postojećim servisima/sos-telefonima za žrtve nasilja? **(NGO)**
32. Da li vodite evidenciju o slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, odnosno evidenciju o pruženoj pravnoj pomoći žrtvama nasilja? Ako da, da li analizirate te podatke kako biste identifikovali trendove u slučajevima koji do vas dolaze? Da li te podatke i analize dostavljate drugim institucijama/organizacijama na istom ili višem/nižem nivou vlasti? Da li razvrstavate prikupljene podatke po spolu? **(NGO)**
33. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u smislu prevencije nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? (fokus na institucionalnim i društvenim izazovima) **(NGO)**

Zaštita i podrška:

34. Gdje se mogu dobiti informacije o besplatnoj pravnoj pomoći? Da li ste izradili određene letke ili brošure kako biste informisali građane-ke? **(NGO)**
35. Na koji način žrtve nasilja dolaze do vas? Ko ih upućuje i u kojem momentu? **(NGO)**
36. Da li ste imali slučajeve u kojima se žrtva nasilja najprije obratila vama za pravnu pomoć (prije nego se obratila policiji, zdravstvenim ustanovama, CSR)? Ako da, da li ste po službenoj dužnosti obavezni prijaviti slučaj nasilja policiji ili ohrabrujete žrtvu nasilja da to sama učini? Da li se konsultujete sa žrtvom nasilja u vezi sa prijavljivanjem slučaja nasilja policiji po službenoj dužnosti?
- 28a. **(NGO)** Da li ste imali slučajeve u kojima se žrtva nasilja najprije obratila vama za pravnu pomoć (prije nego se obratila policiji, zdravstvenim ustanovama, CSR)? Ako da, kako postupate u vezi sa prijavljivanjem slučaja nasilja policiji? Da li prijavljujete nasilje u svakom slučaju ili ohrabrujete žrtvu nasilja da to sama učini? Da li se konsultujete sa žrtvom nasilja u vezi sa prijavljivanjem slučaja nasilja policiji?
37. Da li i na koji način informišete žrtve nasilja o dostupnim pravnim lijekovima? **(NGO)**
38. Šta od navedenog besplatno pružate žrtvama nasilja: **(NGO)**
 - a. Pravnu informaciju (generalne informacije koje se mogu iskoristiti za buduće slučajeve)
 - b. Pravni savjet (u konkretnom slučaju)
 - c. Pravna podrška (direktan rad na slučaju)
 - d. Pravno zastupanje (na sudu)Šta to uključuje (podneske, tužbe u parnicama, žalbe, zahtjeve, molbe, prijedloge u vanparničnim postupcima, itd.)? **(NGO)**
39. Da li zastupate žrtve nasilja u različitim postupcima? Ako da, u kojim? **(NGO)**
40. U kojim slučajevima nasilja se najčešće daje podrška? **(NGO)**
41. Kome su dostupne vaše usluge? Da li su različite usluge dostupne različitim grupama (navesti koje usluge su dostupne kojim grupama)? **(NGO)**
42. Da li su vaše usluge dostupne i osobama koje su posebno ugrožene ili pripadaju socijalno isključenim grupama? (Trudnice/žene sa malom djecom, osobe sa invaliditetom, osobe iz ruralnih/udaljenih područja, ovisnici, žene u prostituciji, etničke manjine, Romi, migranti – neregistrovani i izbjeglice, tražitelji azila, interno raseljene žene, LGBT osobe, HIV pozitivne osobe, beskućnici, djeca, starije osobe) **(NGO)**

43. Da li postoje dodatni kriteriji koje osobe moraju ispunjavati kako bi imali pristup vašim uslugama? Ako da, koji su to kriteriji? (NGO)
44. Da li žrtve nasilja u porodici imaju pravo na besplatno korištenje vaših usluga bez obzira na imovinsko stanje? (NGO)
45. (RS) Na koji način postupate obzirom na nekonzistentnost zakona (ZBPP ima finansijski kriterijum, dok ZZNP propisuje da sve žrtve nasilja imaju pravo na BPP)?
46. 38. Da li su sve vaše usluge besplatne? Ako ne, ko mora plaćati usluge i koje su cijene usluga? (NGO)
47. U slučajevima koje besplatno zastupate, ko plaća sudske troškove i takse? Ukoliko je žrtva nasilja oslobođena od plaćanja tih troškova, da li se to oslobađanje odobrava na osnovu slabog imovinskog stanja ili na osnovu njenog statusa oštećene u postupku?
48. Da li pružate usluge na više jezika? Ako da, na kojim jezicima i za koje usluge? (NGO)
49. Da li su vaše usluge dostupne osobama sa invaliditetom? Da li je vaša institucija/ organizacija dostupna korisnicima-ama kolica, imate li tumače za znakovni jezik? (NGO)
50. Da li postoje ograničenja u vezi sa vremenskim periodom u kojem radite sa pojedinačnim korisnicima-cama usluga? Ako da, koja su to ograničenja? (NGO)
51. Da li vaša institucija ima službu portira ili osoblja zaštite? Kako biste ocijeniti nivo bezbjednosti prostorija u kojima se nude usluge besplatne pravne pomoći? Da li ste imali sigurnosnih incidenata u prostorijama vašeg centra i kako ste ih riješili? (NGO)
52. Sa koliko službenika-ca vaše institucije/ organizacije žrtva nasilja mora da komunicira prije nego joj se pruži pravna pomoć? (sekundarna viktimizacija) (NGO)
53. Da li žrtvama nasilja dajete vrijeme i siguran, odvojen prostor da ispričaju svoje iskustvo sa nasiljem kao i da se ono kao takvo zabilježi kako bi se u nastavku procesa više smanjila izloženost žrtve sekundarnoj viktimizaciji? (NGO)
54. Da li su službenici-e koji-e pružaju usluge besplatne pravne pomoći obučeni-e za rad sa žrtvama nasilja, bez bilo kakvih osuda žrtve? Da li ste imali incidenata u vezi sa ovim pitanjem i kako ste ih riješili? (NGO)
55. Da li vaša služba ima uposlene obučene službenice za rad na slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici? Kada radite direktno sa ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje i nasilje u porodici, da li ih se pita da li bi više voljele da rade sa službenicom (ženom)? (NGO)
56. Da li vaša služba ima uposlene službenice obučene za rad na psihosocijalnoj podršci preživjeloj nasilja? Ako ne, da li preživjelu nasilja upućujete na centar za mentalno zdravlje ili NVO koja ima takav servis? Kome najčešće upućujete žrtve nasilja? (NGO)
57. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u vezi sa zaštitom i podrškom žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici? (NGO)

Materijalno krivično pravo:

58. Da li u postupcima osiguravate sudu sve relevantne informacije, uključujući psihosocijalni kontekst nasilja, kao i svjedočenje vještaka? (NGO)
59. Da li u postupcima poduzimate sve neophodne mjere da sud uzme u obzir historiju nasilja u porodici, tako da žrtva ne bude oštećena zbog svojih postupaka? Recimo, ukoliko je žrtva nasilja pobjegla iz porodičnog doma zbog nasilja koje je pretrpjela, da li osiguravate da to ne utiče na nju negativno u postupku dodjele starateljstva nad djecom? (NGO)
60. Ukoliko zastupate maloljetnu žrtvu nasilja, da li poduzimate sve neophodne i zakonske mjere u vezi sa zastupanjem maloljetnih lica? (NGO)
61. Da li ste imali iskustva sa slučajevima prinudnih brakova? Ako da, da li se u takvim slučajevima osigurava da se brakovi sklopljeni pod prinudom mogu smatrati rušljivim, poništiti odnosno razvesti bez nepotrebnog finansijskog odnosno administrativnog opterećivanja žrtve? (NGO)
62. Da li pružate podršku, savjetovanje ili zastupanje u slučajevima potraživanja naknade za nanijetu štetu u slučajevima nasilja? Ako da, na koji način? (NGO)
63. Ukoliko šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je počinitelj nasilja, osiguranje odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje, da li savjetujete ili zastupate žrtvu nasilja u potraživanju od države u slučajevima u kojima je žrtva zadobila ozbiljne tjelesne povrede odnosno onima narušeno joj je zdravlje? (NGO)
64. Na koji način adresirate štetu nanijetu žrtvi nasilja u sudskom postupku a koja uključuje štetu nastalu usljed predugog i nepravovremenog sudskog postupka ili zaključenja istog, a koje za posljedicu

može imati nemogućnost obavljanja posla, emocionalnu ili psihološku štetu, troškove prevoza zbog sudskog postupka i sl? (NGO)

65. Da li postoje mjere koje žrtvama osiguravaju adekvatne građanske pravne lijekove protiv državnih organa koji nisu ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti? (NGO)

Istraga i sudski postupak:

66. Da li žrtve nasilja imaju prioritet nad drugim slučajevima? Koliko se čeka na pružanje usluge besplatne pravne pomoći od momenta kada se ista zatraži? (NGO)
67. Da li vaš centar vrši posebne istrage u vezi sa slučajevima nasilja? Ako da, na koji način? Da li vaš centar upošljava istražitelje koje koji-e rade na takvim istragama? (NGO)
68. Da li prikupljate relevantne pravne ili procesne informacije od drugih institucija/ organizacija kako biste klijentici pružili što sveobuhvatniju pravnu podršku? Ako da, na koji način? (NGO)
69. Da li vršite procjene rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja s ciljem upravljanja rizikom, ili vam se na raspolaganje stavljaju procjene rizika sprovedene od strane drugih relevantnih institucija? (NGO)
70. Koliko imate evidentiranih slučajeva nasilja u kojima su vam se žrtve nasilja obratile za pravnu pomoć? (NGO)
71. Da li se slučajevi nasilja evidentiraju ako su dio drugog slučaja (brakorazvodne parnice, sporovi oko starateljstva, podjela imovine i sl.)? Šta sadrži evidencija slučaja nasilja ili slučaja koji između ostalog uključuje i nasilje? (NGO)
72. Da li Vaš centar nudi pravne savjete u krivičnim i prekršajnim postupcima? Da li saradujete sa tužilaštvom/sudom u krivičnim i prekršajnim postupcima koji se tiču nasilja nad vašom klijenticom? (NGO)
73. U kojim slučajevima nudite usluge pravnog zastupanja pred sudom? Da li su i te usluge besplatne? Da li zastupate žrtve nasilja u brakorazvodnim parnicama? (NGO)
74. Da li kroz usluge pružanja besplatne pravne pomoći u slučajevima iz oblasti porodičnog prava ispitujuete pojave nasilja u porodici kao uzrok ili posljedicu slučaja (recimo, brakorazvodna parnica i postupak dodjele starateljstva kao posljedica nasilja)? (NGO)
75. Kako postupate u slučajevima u kojima je osumnjičena osoba žrtva nasilja? Da li u takvim slučajevima ispitujuete historiju

nasilja u porodici? (NGO)

76. Da li možete reći da su svi vaši službenici-e kompetentni za zastupanje žrtava nasilja pred sudom na etičan, objektivan i profesionalan način? Kako osiguravate i kontrolišete stručnost, etičnost, objektivnost i profesionalnost vaših službenika-ca u sudskim postupcima? (NGO)
77. Na koji način osiguravate puno učešće žrtve nasilja u procesu zastupanja? (NGO)
78. Da li pružate usluge medijacije i pomirenja za žrtve i počinitelje nasilja? U kojim slučajevima i na koji način? Da li medijacija i pomirenje spadaju u obavezna alternativna rješavanja sporova, odnosno da li se konsultujete sa žrtvom nasilja o ovom procesu koji ona odabira i u kojem želi da učestvuje svojom voljom? Da li osiguravate bezbjednost žrtve nasilja u tom procesu? Da li zahtjevate preuzimanje odgovornosti od strane počinitelja kao preduslov za proces medijacije? Da li imate kvalifikovane medijatore koji vode ovaj proces? Da li u ovakvim slučajevima vršite procjene rizika prije procesa medijacije prema kojima ste se uvjerali da žrtva nasilja nije u riziku od ponavljanja nasilja? (NGO)
79. Da li upućujete klijentice nevladinim organizacijama koje pružaju besplatnu pravnu pomoć i u kojim slučajevima to radite? Da li NVO upućuju svoje klijentice vama za usluge besplatne pravne pomoći i u kojim slučajevima?
- 71a.(NVO) Da li upućujete klijentice na uspostavljene centre za besplatnu pravnu pomoć i u kojim slučajevima to radite? Da li ti centri upućuju svoje klijentice vama za usluge besplatne pravne pomoći i u kojim slučajevima?
80. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u procesu istrage i sudskog postupka kada su u pitanju slučajevi nasilja? (NGO)

Pitanja za predstavnike sektora policije

Osnovni podaci

1. Ime i prezime
2. Funkcija/pozicija
3. Organizacija/institucija

Vrsta organizacije/institucije

4. Kontakt podaci (telefon, email, adresa)

Pružanje usluga:

5. Da li pružate usluge u oblasti prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koje su to usluge (nabrojati)?
6. U kojem obimu je Vaš rad, tj. rad Vaše institucije, vezan za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? (procentualno) Koliko prijava nasilja zaprimate sedmično?
7. U kojem omjeru je rad Vaše institucije posvećen navedenim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici: (procentualno) nasilje u porodici, silovanje/ seksualno nasilje, seksualno zlostavljanje djece, proganjanje, krivična djela u ime "časti", genitalno sakaćenje žena, prisilan brak, seksualno uznemiravanje, trgovina ljudima, prisilan abortus i sterilizacija, drugi oblici nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici.
8. Da li postoji službenik-ca u Vašoj instituciji koji-a po sistematizaciji radnih mjesta ima obavezu da radi na poslovima prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koliko takvih službenika-ca upošljava Vaša institucija? Koji je čin tih službenika-ca (npr. policijski, inspektorski)? Ako ne rade isključivo na slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, na kojim još slučajevima rade navedeni službenici-e, pri kojem sektoru?

Prevencija, podizanje svijesti i obuka stručnjaka-inja:

9. Da li organizujete ili učestvujete u aktivnostima s ciljem prevencije i zaustavljanja nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, koje su to aktivnosti?
10. Da li se vaša institucija javno zalaže za nultu toleranciju prema nasilju, na koji način (kroz politiku ili kao nepisano pravilo), da li se to odnosi i na policijske službenike-ce, i da li

postoje disciplinske sankcije koje se izriču u slučajevima kršenja ove politike?

11. Da li vaša institucija javno promoviše i podržava inicijative koje za cilj imaju zaustavljanje nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici, kao i unapređenje rodne ravnopravnosti? Ako da, koje su to inicijative i na koji način iskazujete podršku?
12. Da li sarađujete za NVO/OCD koje pružaju usluge žrtvama nasilja na području vaše lokalne zajednice/na nivou kantona/entiteta? Ako da, sa kojim organizacijama sarađujete i na koji način sarađujete, odnosno da li je vaša saradnja službena ili neslužbena? Ako je službena, na koji način je uspostavljena saradnja (protokolom ili na drugi način)?
13. Da li sarađujete sa sigurnim kućama i centrima za socijalni rad? Sa kojim sigurnim kućama i centrima za socijalni rad sarađujete? Kako ocjenjujete tu saradnju?
14. Kako generalno ocjenjujete saradnju sa drugim institucijama i organizacijama koje pružaju usluge podrške žrtvama nasilja? Na koji način biste unaprijedili tu saradnju?
15. Da li ste pohađali odgovarajuće obuke za policijske službenike-ce koji-e se bave žrtvama odnosno počiniteljima nasilja, obuke o sprečavanju i otkrivanju nasilja, rodnoj ravnopravnosti, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprečavanju sekundarne viktimizacije? Ako da, koliko vašeg osoblja je učestvovalo u takvim obukama, ko je organizovao te obuke, koliko su trajale, da li su bile obavezne? Da li su se službenici-e unutar vaše institucije poticali-e na učešće u tim obukama?
16. Koliko često dobijate poziv za pohađanje ranije navedenih obuka? Da li redovno pohađate takve obuke?
17. Da li vaše osoblje ima pristup bilo kojem obliku pomoći u radu na slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? Ako da, o kojim oblicima pomoći se radi, da li je to supervizija, anti-stres program, fleksibilno radno vrijeme ili nešto drugo?
18. Da se vaša institucija osigurava dostupnost 24 sata dnevno za žrtve nasilja koje žele da nasilje prijave policiji?
19. Da li vodite evidenciju o slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici i da li su podaci (agregatno) javno dostupni? Ako da, da li analizirate te podatke kako biste identifikovali trendove u slučajevima koji do vas dolaze? Da li koristite te podatke i analize kako biste

spriječili dalje nasilje kroz rane intervencije, brži odgovor na nasilje i brža zaštita žrtve nasilja, hapšenje i uklanjanje počinitelja nasilja sa mjesta događaja?

20. Da li te podatke i analize dostavljate drugim institucijama/organizacijama na istom ili višem/nížem nivou vlasti? Da li razvrstavate prikupljene podatke po spolu?
21. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u smislu prevencije nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici? (fokus na institucionalnim i društvenim izazovima)

Zaštita i podrška:

22. Da li ste izradili određene letke ili brošure kako biste informisali građane-ke o njihovim pravima ukoliko su žrtve nasilja? Gdje se mogu naći te informacije?
23. Da li i na koji način informišete žrtve nasilja o njihovim pravima, daljem prekršajnom ili krivičnom postupku, i dostupnim pravnim lijekovima?
24. Da li ste po službenoj dužnosti obavezni pokrenuti prekršajni ili krivični postupak u vezi sa slučajem nasilja? Ako da, u kojim slučajevima? Da li se konsultujete sa žrtvom nasilja u vezi sa pokretanjem postupka po službenoj dužnosti?
25. U kojim slučajevima nasilja se najčešće daje podrška?
26. Na koji način osiguravate dostupnost vaših usluga osobama koje su posebno ugrožene ili pripadaju socijalno isključenim grupama? (Trudnice/žene sa malom djecom, osobe sa invaliditetom, osobe iz ruralnih/udaljenih područja, ovisnici, žene u prostituciji, etničke manjine, Romi, migranti – neregistrovani i izbjeglice, tražitelji azila, interno raseljene žene, LGBT osobe, HIV pozitivne osobe, beskućnici, djeca, starije osobe)
27. Da li pružate usluge na više jezika? Ako da, na kojim jezicima i za koje usluge?
28. Da li su vaše usluge dostupne osobama sa invaliditetom? Da li je vaša institucija dostupna korisnicima-ama kolica, imate li tumače za znakovni jezik?
29. Da li postoje ograničenja u vezi sa vremenskim periodom u kojem radite sa pojedinačnim korisnicima-cama usluga? Ako da, koja su to ograničenja?
30. Na koji sve način se može prijaviti nasilje (dolaskom u stanicu, telefonom, emailom, preko društvenih mreža i sl.)? Na koji način se najčešće prijavljuje nasilje?
31. Da li u vašoj instituciji postoji sigurna prostorija za žene žrtve nasilja u porodici i djecu?

32. Sa koliko službenika-ca vaše institucije žrtva nasilja mora da komunicira prije nego joj se pruži adekvatna pomoć? (sekundarna viktimizacija)
33. Da li žrtvama nasilja dajete vrijeme i prostor da ispričaju svoje iskustvo sa nasiljem kao i da se ono kao takvo zabilježi kako bi se u nastavku procesa više smanjila izloženost žrtve sekundarnoj viktimizaciji?
34. Da li su vaši službenici-e obučeni-e za rad sa žrtvama nasilja, bez bilo kakvih osuda žrtve? Da li ste imali incidenata u vezi sa ovim pitanjem i kako ste ih riješili?
35. Da li vaša služba ima uposlene obučene službenice za rad na slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici? Kada radite direktno sa ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje i nasilje u porodici, da li ih se pita da li bi više voljele da rade sa policijskom službenicom (ženom)?
36. Da li poduzimate sve neophodne mjere da žrtvu nasilja informišete i uputite na druge institucije kako bi se pravovremeno prikupili svi dokazi neophodni za pokretanje prekršajnog/krivičnog postupka? Ako da, na koje institucije/organizacije upućujete žrtve? Da li ih informišete o važnosti prikupljanja medicinske dokumentacije u vezi sa fizičkim i psihološkim posljedicama nasilja? Da li osiguravate prikupljanje i drugih dokaznih materijala važnih za procesuiranje nasilja?
37. Da li su vam poznate odredbe ZZNP o zaštitnim mjerama (i hitnim mjerama zaštite u RS)? Koje su vaše odgovornosti prema tom Zakonu?
38. Da li je vaša institucija kreirala protokole/instrukcije/uredbe o implementaciji ovog Zakona odnosno mjera koje su Zakonom predviđene?
39. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u vezi sa zaštitom i podrškom žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici? Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u implementaciji zaštitnih mjera?

Materijalno krivično pravo:

40. Da li u krivičnim i prekršajnim postupcima osiguravate sudu sve relevantne informacije, uključujući psiho-socijalni kontekst nasilja, kao i svjedočenje vještaka?
41. Da li u krivičnim i prekršajnim postupcima poduzimate sve neophodne mjere da sud uzme u obzir historiju nasilja u porodici, tako da žrtva ne bude oštećena zbog svojih postupaka? Recimo, ukoliko je žrtva nasilja pobjegla iz porodičnog doma zbog nasilja

koje je pretrpjela, da li osiguravate da to ne utiče na nju negativno u postupku dodjele starateljstva nad djecom?

42. Ukoliko je žrtva nasilja maloljetno lice, da li i na koji način poduzimate sve neophodne i zakonske mjere u vezi sa postupanjem sa maloljetnim licima?
43. Da li ste imali iskustva sa slučajevima prinudnih brakova?
44. Da li informišete žrtvu nasilja da ima pravo na potraživanje naknade za nanijetu štetu u slučajevima nasilja? Ako da, na koji način i kome žrtvu upućujete u tom slučaju?

Istraga i sudski postupak:

45. Po kojim zakonima/uredbama/pravilnicima postupate u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama i nasilja u porodici?
46. Koji su koraci koje preduzimate od momenta prijave nasilja?
47. Na koji način osiguravate mjesto na kojem je počinjeno nasilje? Možete li opisati taj proces? Gdje je za to vrijeme žrtva nasilja a gdje počinitelj nasilja?
48. Na koji način i kojim redoslijedom uzimate izjave od žrtve nasilja, počinitelja nasilja, djece, i svjedoka? Možete li opisati taj proces, da li izjave svih navedenih osoba uzimate posebno ili zajedno? Gdje je počinitelj nasilja za vrijeme uzimanja izjave od žrtve nasilja, da li je lišen slobode?
49. Na koji način sačinjavate prijavu nasilja nad ženama odnosno nasilja u porodici? Da li unutar vaše institucije/stanice/ministarstva postoje službene instrukcije o sačinjavanju prijave nasilja? Šta ste zakonom obavezni a šta se obično radi? Ukoliko žrtva nasilja ne želi da podnese prijavu, da li svejedno postupate po službenoj dužnosti? Uvijek ili samo u određenim slučajevima? Koji su to slučajevi?
50. Da li žrtve nasilja imaju prioritet nad drugim slučajevima? Koliko se čeka na pružanje adekvatne pomoći od momenta kada se ista zatraži?
51. Da li prikupljate relevantne pravne ili procesne informacije od drugih institucija kako biste žrtvu nasilja pružili što sveobuhvatniju podršku? Ako da, na koji način?
52. Jeste li se nekada našli u situaciji u kojoj je počinitelj nasilja iznimno agresivan ili opasan? Po kojim kriterijima ocjenjujete direktnu i neposrednu prijetnju po život?
53. Da li vršite procjene rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja s ciljem upravljanja rizikom, ili vam

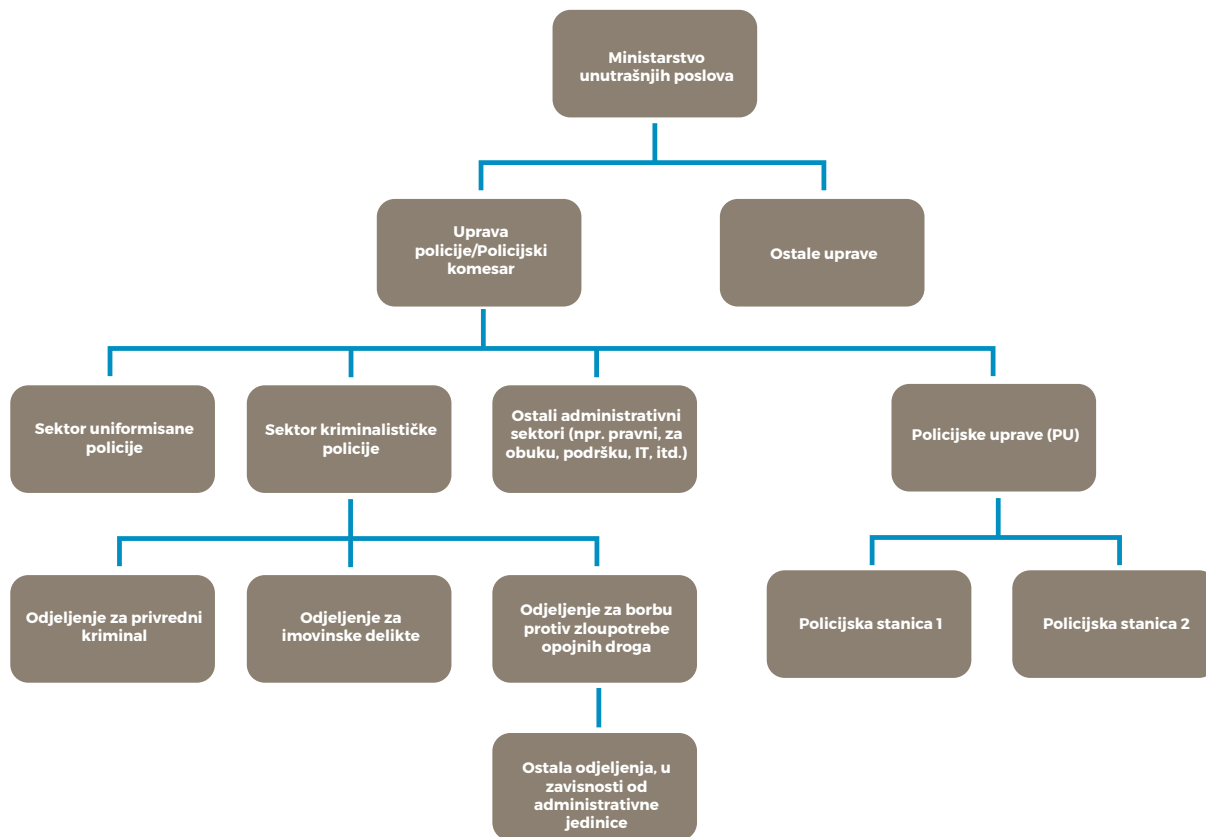
se na raspolaganje stavljaju procjene rizika sprovedene od strane drugih relevantnih institucija?

54. Koliko imate evidentiranih slučajeva nasilja u kojima su vam se žrtve nasilja obratile za pomoć? Koliko imate evidentiranih slučajeva nasilja u kojima su prijave podnijela treća lica?
55. Da li se slučajevi nasilja evidentiraju ako su dio drugog slučaja? Šta sadrži evidencija slučaja nasilja ili slučaja koji između ostalog uključuje i nasilje?
56. Da li sarađujete sa tužilaštvom/sudom u krivičnim i prekršajnim postupcima koji se tiču nasilja? Kako ocjenjujete tu saradnju?
57. Kako postupate u slučajevima u kojima je osumnjičena osoba žrtva nasilja? Da li u takvim slučajevima ispitujuete historiju nasilja u porodici?
58. Da li možete reći da su svi vaši službenici-e kompetentni i senzibilizirani za rad sa žrtvama nasilja? Kako osiguravate i kontrolišete stručnost, etičnost, objektivnost i profesionalnost vaših službenika-ca u radu sa žrtvama nasilja?
59. Na koji način osiguravate puno i informisano učešće žrtve nasilja u istražnom postupku?
60. Da li osiguravate povjerljivost svih podataka u vezi sa prijavljenim slučajevima nasilja? Ako da, na koji način?
61. Ko u vašoj instituciji vodi slučajeve nasilja nad ženama i nasilja u porodici (čin službenika-ce)?
62. Da li poduzimate sve neophodne radnje i mjere kako biste tužilaštvu predstavili kvalitetno izgrađen slučaj potkrijepljen dokazima? Ako da, možete li ukratko opisati te radnje? Sa kojim se izazovima najčešće susrećete u vezi sa prikupljanjem dokaza i potkrijepljivanjem prijave nasilja?
63. Koji su najveći izazovi sa kojima se susrećete u procesu istrage i/ili podizanja optužnice kada su u pitanju slučajevi nasilja?

DODATAK III KARTE I DIJAGRAMI

Karta br. 1
Članovi Mreže pružalaca besplatne pravne pomoći

Dijagram br. 1
 Pojednostavljena šema sistema policije na nivou ministarstva unutrašnjih poslova

UN Women CO BiH
Zmaja od Bosne bb
71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Tel: +387 33 293 400
Fax: + 387 33 552 330
E-mail: unwomen.bih@unwomen.org

<https://www.facebook.com/unwomenbih/>
<https://twitter.com/unwomenbih>
<https://www.instagram.com/unwomenbih/>
<https://www.linkedin.com/company/un-women/>